

Selskapet
for
Grimstad Bys Vel

Medlemsskrift nr. 38 — 1993

Selskapet

for

Grimstad Bys Vel

Medlemskrift nr. 38 — 1993

Innholdsfortegnelse

1.	Lokalitetsnavn og dialektuttrykk	7
	av Reidar Marmøy	
2.	Avduking av minnestøtte på Dyviks plass	
	Gunnar Edv. Gundersens tale	9
	Kaare Dyviks tale	12
3.	Ibsen-året 1993	17
	av Reidar Marmøy	
4.	Catilina i Fjæreheia	21
	av Bjarne Berg	
5.	Slangemotiv fra Ungarn, havnefogd	
	Bies vedskjul og hellensk estetikk	24
	av Reidar Marmøy	
6.	En sogning som ble Grimstad-mann	29
	av Mons Kligenberg Fuhr	
7.	Årsberetning for Byselskapet	46
8.	Årsberetning for Skjærgårdskomiteén	51
9.	Annonser	53

Lokalitetsnavn og dialektuttrykk

Av Reidar Marmøy

Det er mange som har bedt meg ta initiativ til å ta vare på gamle lokalitetsnavn og på ord og uttrykk fra det gamle Grimstad byområde. Nyten av et slik arbeid kan vi for navnenes vedkommende studere ved å fordype oss i Olav Stuestøls bok *Namn i Landvik*. Her kan vi finne det ene eksemplet etter det andre på at navnene kan fortelle mye om bosetting og kulturutvikling. Dessuten er det en verdi i seg selv å kjenne lokalitetsnavnene. Tidligere hadde man egne navn på så å si hver minste teig. Det hadde en bruksverdi som etter hvert er blitt mindre fremtredende. Men det er mange som har opplevd å gå en tur i skog og mark med mennesker som er så kjent at de også kjenner de gamle navnene. Det gir en ny dimensjon til turgleden å få en større innsikt enn den som ligger i å kunne finne veien til et turmål.

Også innenfor det gamle byområdet fantes det en rekke gamle navn og betegnelser, ofte bare kjent av dem som bodde i bydelen. Dersom vi spør hvor *Store-dabbe* og *Lille-dabbe* lå og hvor *Stupet* var å finne, får vi neppe korrekt svar dersom vi spør noen som er vokst opp på *Fladen*. Men «mi fra *Varden*» hadde rede på det. Til gjengjeld visste vi ikke stort om navnene på de forskjellige delene av *Møllerheia* eller i området mellom *Møllerheia* og *Fløyheia*. På den kanten av byen kjente vi til *Springet*, *Levermyr* og *Skredderheia* og kanskje ikke så mye mer. På *Bi-dodden* og i *Binabbområdet* må det ha vært en masse navn i daglig bruk. En del av dem er vel fremdeles kjent, men det er en navneskatt som er forbeholdt noen ganske få mennesker og som bør bli tilgjengelig for oss alle.

Også når det gjelder dialektuttrykk har *Landvik historielag* vist vei. Åse *Iglan* *Skarpeteig* har allerede samlet en god del ord og uttrykk som er trykt i *Liv i Landvik* under tittelen *E'* har det på tunga. Vi som er vokst opp i det gamle *Grimstad*, altså innenfor bygrensene fra 1878, vi kjenne igjen mange av uttrykkene og akseptere dem som våre egne. «*Dikke-darer*» betyr det samme på *Ruffen* som på *Bi-dodden* og i *Reddal*, og en «*branlete katt*» ser likedan ut over hele storkommunen. Derimot tror jeg mange av «oss fra byen» vil ha problemer med *avåd*, *drau* og *lon*. Det hender at vi finner ord vi kjenner, men med en betydning som vi ikke er helt fortrolig med. Et eksempel er verbet *ense* som i følge ordlista betyr å røre. Slik ble ordet brukt i byen også, men i tillegg hadde vi betydningen å bry seg om, ta seg nær av. «*Aldri ens det*», ble ofte sagt for

å trøste eller oppmuntre én som var lei seg for noe. Enkelte uttrykk har en annen form i byen enn i Landvik. Meslinger heter i følge ordliste «krillene» i Landvik. I byen brukte vi entallsformen - krilla.

Som vi kan vente, finner vi i Åse Ugland Skarpeteigs ordliste en rekke spesielle uttrykk som har å gjøre med jordbruk og husdyrhold og i det hele tatt med det arbeidslivet som har preget bygda. En del betegnelser er kanskje gått helt i glemmeboka. Arne Haugen har bedt om hjelp til å forklare ordet «spaski» som forekommer i Landvik-visa av Karl Imenes. Der heter det:

I Liene finne me tvo bønder,
Dei lagar baater, spaski og tunnor.
Dei bur so lognt - men hev kleint med vei.
Jakob og Ola so heiter dei.

Haugen antyder at det kan dreie seg om en trykkfeil, for eksempel for askeski eller at ordet rett og slett kan være en spøk fra forfatterens side. Det har jeg for min del liten tro på. Jeg mener å ha hørt ordet brukt om trematerialer til takteking. I alle fall er jeg helt sikker på at jeg andre steder har hørt uttrykket spånskier. På gammelnorsk heter takspont rett og slett spánn. «Spánskió» kan lett bli til spaski. Det finnes også en annen mulighet. Ordet spenn gjerne ble brukt om kar som ble lagget sammen og forsynt med hank. Spanski kan derfor bety materialer som egner seg til lagging eller logging som de kanskje helst vil si i Landvik. Nå, dette var vel helst en tur utenom den egentlige teksten, men poenget er at det kanskje fremdeles er noen som kjenner slike gamle betegnelser og kan gjøre noe for å bevare dem.

Som vi måtte vente, er ordlista fra Landvik rik på spesielle uttrykk som har å gjøre med jordbruk og husdyrhold. Tilsvarende er det gamle Grimstad-målet spekket med spesialuttrykk som har å gjøre med båtbygging, seiling og fiske. I tillegg til dette har vi hele det rike vokabularet som hørte hjemme i seilskutetida. Her er det heldigvis slik at vi ikke er så avhengig av muntlig informasjon. Det finnes skriftlige kilder som gjør det mulig å finne fram til navn på så å si hver minste ting. Det er selvsagt tungvint for hver enkelt å leite seg fram i det skriftlige kildematerialet, men får vi bare tak i de gamle dialektuttrykkene, skal det nok bli råd med en oversikt også over maritime betegnelser.

Dersom noen av medlemsskriftets lesere kjenner enten interessante lokalitetsnavn eller gamle dialektuttrykk, vil jeg være takknemlig for å få opplysninger om dem. Det kan skje muntlig, tlf. 37 09 10 81 eller skriftlig, adresse Reidar Marmøy, Alvildes vei 37, 4890 Grimstad.

Gunnar Edv. Gundersen:

Tale ved avdukingen av minnestøtte på Dyviks plass 8. mai 1993

Kjære familien Dyvik - mine damer og herrer.

I brev til ordføreren 23. januar 1992 foreslo Gunnar R. Holst og Helge Øvensen at plassen vi nå står på, skulle få navnet Dyviks plass.

Videre foreslo de at det her skulle plasseres en minneplate over familien Dyviks store offer og innsats under krigen 1940 - 45.

Etter den nødvendige behandling i de kommunale organer ble det i formannskapsmøtet den 27. april 1992 besluttet at plassen skulle få det foreslåtte navnet - som vi nå kan se her på banken - og at det kunne settes opp en minneplate på sokkel.

En komité bestående av de to nevnte, Gunnar R. Holst og Helge Øvensen, pluss Oluf Tønnevoll, Kjell Lehland og Gunnar Edv. Gundersen ble oppnevnt for å ta seg av arbeidet.

Komitéen hadde sitt første møte den 4. mai 1992.

Forutsetningen for den kommunale beslutningen var at dette oppdraget skulle fullføres uten utgifter for kommunen. På denne bakgrunn ble det satt igang en innsamling ved en oppfordring som gikk ut gjennom Grimstad Adressetidende. Pengene begynte raskt å komme inn, og det ble fort klart at denne siden av saken ikke var noe problem.

Tilsammen var der kommet inn vel 40.000 kroner fra ca. 200 familier og enkeltpersoner da innsamlingen ble avsluttet i januar.

Etter litt diskusjoner i komitéen ble det besluttet at minnestøtten på alle måter burde ha lokal tilknytning. Fjæregranitt, bearbeidet så lite som mulig, var en naturlig tanke - og like naturlig var det da at arbeidet som måtte gjøres ble overlatt til Arnold Bjørklund.

Det må være riktig å opplyse at det monument dere snart skal få se, er utrolig lite bearbeidet. Det er sprunget ut av vår lokale natur - av vår fedrene jord - og tilarbeidet langt på vei av naturen selv.

Sammenligningen med motstandsbevegelsen er ganske klar. Den sprang ut av folkedypet - av det norske folks natur slik den var formet gjennom århundrenes tradisjon med dyp trang til frihet og selvstendighet.

Bakgrunnen for forslaget om dette minnesmerket var mange hendelser både lokalt og internasjonalt omkring den tid forslaget ble fremmet.

Vi ble på så mange måter minnet om hvor lett det er å glemme, og hvor forferdelig mennesker kan oppføre seg når samfunnsforholdene kaller frem de dystreste sider av menneskenaturen.

«Nie wieder» (aldri mer) er teksten på minnesmerket i fangeleiren

Dachau, men ut fra alt vi ser i vår verden synes det klart at det alltid er fare for at forferdeligheter kan hende igjen.

Dette understreker betydningen av noen ord vår statsminister sa i talen på femtiårsdagen for deportasjonen av norske jøder: «det kan være fremtidsrettet å se tilbake».

Under arbeidet med denne saken har vi fått erfare at mange forsøker å se tilbake. Noen for å minnes, andre - og da særlig unge, for å lære. Mange ønsker å vite mer om hva som skjedde under krigen, og ikke minst om motstandsbevegelsen - hvordan den oppstod og hvordan den arbeidet. La oss håpe at denne minnestøtten kan bidra til at folk blir minnet om hva som foregikk i krigens år, men ennå mer at dette minnesmerket kan bidra til ettertanke og takknemlighet.

Minnestøtten er reist av Grimstads innbyggere til minne om familien Dyvik i ærbødighet for den heltedige innsats og offervilje de viste, men også for å fortelle at her hvor familien Dyviks hus sto var der et senter for motstandsbevegelsen i Grimstad.

Med disse ord - og i dyp takknemlighet - vil jeg så få lov å avduke minnesmerket!

Herved overleverer jeg på komitéens vegne monumentet til Grimstad kommune.

*Til venstre for minnestøtten: Medlemmer av familien Dyvik
Til høyre: Representanter for Grimstad kommune og medlemmer av minnesmerkekomitéen*

Gunnar Edv. Gundersen taler ved avdukingen av minnestøtten

Kaare Dyvik:

Tale etter avdukingen av minnestøtten på Dyviks plass på Frigjøringsdagen 8. mai 1993

Ærede ordfører,
ærede rådmann,
ærede medlemmer av minnesmerkekomitéen,
ærede borgere av Grimstad.

Til minnesmerkekomitéen ved dens formann, Gunnar Edv. Gundersen, vil jeg rette en personlig takk for æren av å få anledning til på mine søskens og egne vegne å fremføre vår ærbødige og dypfølte takk for det vi har fått ta del i her idag, på denne plass foran vårt tidligere hjem i Storgaten 10, og på denne minnedag for frigjøringen 8. mai 1945.

Vi vil takke formannen for de vennlige ord han har rettet til oss og for den heder han i sin avdukingstale har båret frem overfor dem som har fått sitt navn knyttet til denne plass og alle dem som har fått sitt minne befestet og hedret i den nå avdukede minnesten.

Ingrid, Borghild, Einar og Kaare Dyvik

Det er mange her i Grimstad som knytter også såre minner til frigjøringsdagen i 1945 ved tanken på den eller de kjære som ikke fikk ta del i gleden over den gjenvundne frihet som de hadde kjempet for og som de

higet etter. De falt i krigstjeneste, på retterstedet, i fengsler og i konsentrasjonsleirer. Deres navn er for alltid risset inn i minnestøtten på Kirkeheia.

For oss fire gjenlevende søsken knytter det seg særdeles sterke følelser til den 8. mai, for om kvelden den 8. mai 1944 skrev vår bror Olav sin siste hilsen hjem før han i de følgende nattetimer ble ført fra «Fallskjermen» i fengslet på Grini til retterstedet i Trandumskogen, sammen med en annen av byens sønner, Torleif Tellefsen.

Bare få uker senere ble asken etter vår andre bror, Oddvar, strødd ut i skråningen nederst i konsentrasjonsleiren Natzweiler i Elsass, i de franske Vogesene. I askelunden der, som er vigslet som norsk kirkegård, hviler også de andre fra Grimstad som led samme skjebne der.

På den minnesten som er avduket her, er bare ett navn meislet inn, for å hedre minnet etter våre foreldre Dina og Knut Dyvik og våre to brødre, Olav og Oddvar. Men som det fremgår av minneteksten er ingen uteglemt, for stenen er også viet minnet om alle de andre i Grimstad-distriktet som viste fedrelandssinn og heltemodig offervilje i motstandskampen under okkupasjonsårene 1940-45.

Til dem hører også vår slektning Astrid Dalseid fra Dale i Hordaland. Hun opplevde befrielsen fra konsentrasjonsleiren Ravensbruck, men hennes heltemodige innsats kostet henne livet kort tid etter frigjøringen.

I den motstandskamp som tok form etter 9. april 1940 gjorde våre foreldre seg gjeldende ved den nasjonale holdning de sammen med vår bror, redaktør Olav Dyvik, forfektet i «Grømstadposten»s spalter i de seks måneder avisen utkom til de valgte å stanse utgivelsen i november 1940, fremfor å bøye seg for nazistenes krav.

Tre måneder senere, i februar 1941 ble vår far, lærer og redaktør Knut Dyvik, innsatt i Gestapos fengsel i Arendal på grunn av sin nasjonale holdning. Han slapp ut etter syv uker, men ble da utpekt som tyskernes gissel.

Takket være den høytidelige handling på denne plass foran det som engang var vårt lykkelige barndomshjem, har vi søsken og de som står oss nær, fått enda en dimensjon føyet til minnedagen 8. mai, med et positivt innhold, til tross for den dystre virkelighet som ligger til grunn.

Det er med oppriktig takknemlighet vi tar med oss minnet om denne høytidelige handling og om den vakre ramme som er skapt om den.

Vi retter vår takk til Grimstad kommune ved ordføreren, for de beslutninger som ble truffet, både hva angår Dyviks plass og minnestenen.

Vår takk går til initiativtakerne og til minnesmerkekomiteén for det betydelige og uegennyttige arbeid dens medlemmer har nedlagt siden beslutningen ble fattet, og til fagfolkene som har forestått uthenting, utmeislingen og bearbeidelsen av den vakre og vektige minnesten.

Jeg fremfører vår takk til de mange enkeltpersoner som på forskjellig vis har vært pådrivere med sikte på å hegne om denne plass for slik å hedre minnet om alle dem som hadde sin tilknytning til dette lokale senter for motstandsbevegelsen i Storgaten 10.

Vi retter en spesiell takk til de mange som ved sine bidrag fremskaffet de nødvendige midler til reisningen av minnesmerket, den avgjørende faktor for at minnesmerket skulle bli en realitet.

I minnestenens utforming og dens komponenter ser jeg en symbolikk som henspiller på den motstandskamp som pågikk.

I sokkelen, hentet ut av Norges grunnfjell, ser jeg symbolet på det fedreland motstandsfolkene kjempet for.

I jettestenen, formet av naturkreftene selv, ser jeg symbolet på de krefter motstandsbevegelsen stod overfor og de krefter den selv stod for, utløst av fedrelandskjærlighet, frihetstrang, offervilje, mot og utholdenhet i kampen mot den fiende som ved sitt nærvær tynget landet og som ville uthule vår nasjonale selvstendighet, og påtvinge oss deres nazistiske ideer.

Det ligger 50 år bak oss siden de dramatiske hendelser fant sted og som minnestenen har sin foranledning i. Det skulle ikke ha gått mange år til før historien som knytter seg til Storgaten 10 hadde vært fullstendig skjult bak glemselens slør. Dikterens ord: «Om hundre år er allting glemt», ville da hatt sin fulle gyldighet her.

Så har da byens befolkning sørget for å gjendrive dikterens ord, for som alle andre krigsminnesmerker vil også denne minnesten mane til ettertanke og tjene som påminnelse for vår generasjon og for de kommende

generasjoner - utover de hundre år - om at Frihetens fane må holdes i ære, for under fiendens åk er den tung å bære!

Og særdeles tung og smertefull er Frihetens fane å bære mot en overfalls-
makt som tar i bruk terror og tortur som våpen for å tvinge et freds-
og frihetselskende folk i kne!

Ved denne anledning og på denne minnedag for frigjøringen i 1945 vil jeg fremsi det dikt redaktør Olav Dyvik skrev i «Grømstadposten» den 9. august 1940:

Dette land har nordmenn bygget
ved sin seige ætt.
Dette land har Herren trygget
oss en arverett.
Var enn landet stundom lenket,
bøyd av slag og sår,
ble oss atter frihet skjenket
med en bedre vår.

Gjennom prøvelse og smerte,
hvordan det enn går -
gjem så Norge i ditt hjerte;
vent den nye vår!
Gi det alt hva hjertet eier,
la det bli din bønn!
Tvil så aldri på dets seier,
vær Mor Norges sønn!
(Olav Dyvik)

Kaare Dyvik takker på vegne av gjenlevende søsken og den øvrige familie

Ibsen-året 1993

Av Reidar Marmøy

Bli vi aldri ferdig med å utforske Henrik Ibsen? La gå med at det stadig kan være nye biografiske detaljer å hente fram, men selve diktverkene må vel snart være gransket til bunns? Slik er det ikke. Hos de store diktere vil hver generasjon finne nye dimensjoner. Det vil alltid være nye sider å utforske, nye vidder å erobre. Ibsen blir vi aldri ferdig med. Hans forskende blikk kommer til å utfordre slekt etter slekt så lenge det blir spilt teater og lest bøker.

Vi skal ikke her forsøke å referere alle minneverdige begivenheter i forbindelse med Ibsen-året. Dette er en anledning til å gratulere alle som har bidratt til å gjøre sommerens arrangementer til en enestående suksess. Dessuten skal vi se noe nærmere på et tema fra Ibsenkonferansen og på ett av de mange Ibseniana-arrangementene. Det er vel bare rimeleg at det må bli den sensasjonelle oppførelsen av *Catilina*, da granittbruddet i Fjæreheia plutselig ble omskapt til et slags kunstens helligsted.

At den 7. Internasjonale Ibsen-konferansen ble vellykket, er nærmest en selvfølge. Når 145 Ibsen-forskere fra i alt 22 land samles i Grimstad for å drøfte sin forskning og diskutere sine standpunkter, så er dette i seg selv en suksess. Det forhold at ADH og Universitetet i Oslo som var ansvarlige arrangører, plasserte konferansen i Grimstad, er en honnør til byen og til det miljøet som er skapt ved Ibseniana-arrangementene. Vi kan trygt slå fast at den posisjon Grimstad har fått som teaterby, har spilt en vesentlig rolle. Vi sier gjerne at det er miljøet, ikke enkeltpersoner som er avgjørende. Det er sant - når miljøet først finnes. Men det blir aldri til av seg selv. Et godt miljø blir til gjennom enkeltmenneskers innsats og entusiasme. Når jeg i denne sammenheng nevner navn som Bjørn Hemmer, Jarle Bjørklund, Nora Ibsen og Eva Wiksén Næser, så vil vel de fleste være enig i at de har spilt en avgjørende rolle for å skape det miljøet som gjorde det enkelt å velge Grimstad som møtested for Ibsenkonferansen. Så skal det også understrekes at alt ble bragt vel i havn takket være en enestående innsats fra en mengde enkeltpersoner som har brukt evner og tid i et samarbeid av stort format.

Menneskeåndens revolter

Jeg faller for fristelsen til å være litt mer personlig enn jeg ellers har for vane. Jeg satt i Institutt for stadnamngransking og arbeidet med navn

fra Grimstad skjærgård. En av medarbeiderne kom og tilbød meg å benytte hans kontor en times tid fordi det skulle være et foredrag i nærheten av det arkivlandskapet der jeg satt og arbeidet. Nå har jeg aldri latt meg forstyrre av at det skjer ting rundt meg når jeg arbeider, så jeg sa at det ville ikke sjenere meg det minste om det ble holdt et foredrag i nærheten. Det gjorde det for så vidt heller ikke, men det ble ingen navneforskning. Så snart jeg hørte Harald Norengs innledende bemerkninger om litterære forbilder for Ibsens Terje Vigen, ble jeg fullstendig revet med av hans fremstillingskunst. Han gav tilsynelatende avkall på alle retoriske virkemidler, i en helt enkel og lettfattelig form la han fram resultatet av sin forskning. Jeg har sjelden hørt et foredrag som har gjort et så sterkt inntrykk ved den helt egenartede kombinasjon av beskjedenhet og enkelhet i formen og styrken i det faglige innhold. Denne forelesningen er kjent for mange siden den har vært en del av et tidligere Ibseniana-arrangement. I år behandlet professor Noreng Henrik Ibsens forhold til Thranitter-bevegelsen. Igjen skjedde det merkelige at hans foredrag avdekket dypere lag av sannheter enn det forelesningens tittel skulle tyde på.

Marcus Thrane stod for en sosial bevegelse som fikk langsiktige virkninger i store deler av Norge. Den 2. september 1849 stiftet han Grimstad Arbeiderforening og i denne sammenheng har Henrik Ibsen sannsynligvis hatt sitt første møte med Thrane. Det er ingen tvil om at han kom til å føle sterk sympati for Thrane-bevegelsen og med den tilstand av oppbrudd og opprør som fulgte i kjølvannet av Februarrevolusjonen i 1848. Forutsetningen for denne mektige bevegelsen som førte til opprivenheten vår over Europa, var både av industriell, sosial og erkjennelsesmessig natur. Her må vi bare nøye oss med noen enkle stikkord. Den industrielle revolusjon hadde skapt helt nye samfunnsforhold i de store europeiske nasjonene. Betydelige omveltninger i politiske maktforhold hadde på mange måter snudd opp ned på så mangt i den gamle samfunnsorden og på forholdet mellom statene. Liberalismen og arbeiderbevegelse i England hadde stilt alvorlige spørsmål ved gamle og aksepterte sannheter, for eksempel ved gyldigheten av tankeinnholdet i det kjente verset:

The rich man in his castle
The poor man at his gate -
God made them rich and poor
And ordered their estate.

Det var ikke lenger så enkelt å hevde slagord som «Poverty is a crime», vel å merke slik forstått at det var den fattige som var forbryteren. En

ny erkjennelse brøt etter hvert fram, det skjedde blant politikere og filosofer i alle europeiske land. Det mest kjente uttrykk er vel Det kommunistiske manifest fra 1848. Ibsen - som altså var plassert i Grimstad som han i en bestemt sammenheng kalte for en «ravnekrok» - ble på en grunnleggende måte opptatt av tidens begivenheter og tanker. Noe bedre bevis kan man knapt tenke seg for at småbyen slett ikke var så isolert som man skulle tro. Bølgeslagene fra de store europeiske bevegelsene nådde ganske raskt fram til Grimstad.

Harald Noreng har påvist at innflytelsen fra Marcus Thrane preget Ibsen i lange tider, ja for resten av hans liv. Enhver som vil følge professor Norengs argumentasjon i detalj, kan gjøre dette ved å lese hans skrift «Arbeiderføreren Marcus Thrane, lærling av Wergeland, lærer for Bjørnson og Ibsen». Skriftet er utgitt av Ibsenhuset og Grimstad bymuseum.

I denne sammenheng synes jeg det er grunn til å følge Ibsens egen tenkning et stykke videre. Ibsen ble aldri noen barrikadens mann. Det var Bjørnson som skrev kampsang til fyrstikkarbeiderskene og som kastet seg inn i dagens stridsspørsmål med hele sin veldige kraft. Det var Ibsen som skrev «Til min venn revolusjonstaleren» der han erklærer at «Jeg går ikke med på å flytte brikker. Slå spillet overende, da har De meg sikker». Hva mente han med «å slå spillet overende»? Jeg tror at han hadde sett det som de fleste av oss vel etter hvert har innsett, nemlig at revolusjonen, maktkampen, borgerkrigen - sjelden eller aldri skaper noen ny rettferdighet. Den skaper nye maktstrukturer, nye herskere og nye undertrykte, det er i alle fall regelen, ikke unntaket. Det er vel aldri sagt klarere enn kongsemnet Sverre sa det da han oppildnet sine menn før et avgjørende slag: «Den som feller en herse, skal selv bli herse, den som feller en lendmann, skal selv bli lendmann». Med andre ord: intet nytt samfunn, ikke en ny struktur, men andre herrer og andre tjenere. At en slik kamp i høyeste grad kan være legitim, er en sak for seg. Poenget i denne sammenheng er at Ibsen så for seg en annen revolusjon som han gjerne ville delta i: «Jeg legger med glede torpedo under Arken». Det han var opptatt av, var menneskeåndens revolusjon. Hva betyr det, og hva var det egentlig for virkelighet han så inn i? Det er ingen gitt å følge lyskraften i Ibsens gjennomtrengende blikk. Men jeg tror han så helt inn i det som er vår egen tids dilemma og mulighet. Vi er kommet dit hen at stadig flere erkjenner at vi ikke kan løse verdens problemer ved «å flytte brikker». Vi har nådd til selvutsløttelsens dystre mulighet og innser at bare en dyptgripende holdningsendring kan trygge en fremtid for vår klode. Kanskje er det uttrykk for en slik erkjennelse som ligger bak en ny vilje til fred mellom israelere og arabere? Kanskje er det et uttrykk for en ny

erkjennelse som ligger bak det som holder på å skje i Sør-Afrika, dette landet som har vært verdens mest aktuelle utstillingsvindu av undertrykkelsens vederstyggelighet. Akkurat i dette landet er det skjedd at en representant for makthaverne og undertrykkerne har rakt hånden fram mot de undertrykte og sagt omtrent som så: Nok er nok, nå må vi slutte med å slite hverandre i stykker. Nå må vi bygge samfunnet på et nytt grunnlag. Og i dette landet skjedde mirakelet, de svartes leder, plaget og herdet av et langt liv i fengsel, kom ham i møte. Ikke fordi hans folk har allverdens grunn til å tro på nye løfter, men fordi det er den muligheten de har. De møtes for å tenke nye tanker, ikke for å utkjempe de gamle kampene én gang til. Er det et forsøk på «menneskeåndens revolter» som i år er blitt tildelt Nobels fredspris? I så fall er det lite tjenlig å diskutere om ikke Nelson Mandela burde fått prisen alene. Begge de to ledere har hatt en lang vei å gå. Kanskje Nobel-komiteén har sett det samme som Ibsen så, nemlig at verden kan endres i retning av større trygghet og likeverd dersom menneskesinnene endres. Ellers ikke, da kan bare maktforholdene skifte inntil vår verden slites i stykker.

Miraklet i Fjæreheia

Harriet Eide har betegnet *Catilina* og alle tidligere forsøk på å sette stykket opp, som en «historisk fiasko». Hun viser til at hver eneste tidligere oppførelse er blitt gjenstand for det mest blodige kritikerslakt. Ved førsteoppførelsen i 1935 erklærte Einar Skavlan seg aldeles ute av stand til å begripe hvorfor man skulle trekke fram til allmenn beskuelse «geniets kladder og skolestiler». I 1976 forsøkte Per Bronken seg på stykket og avstedkom en nådeløs raljering fra Erik Pierstorffs side.

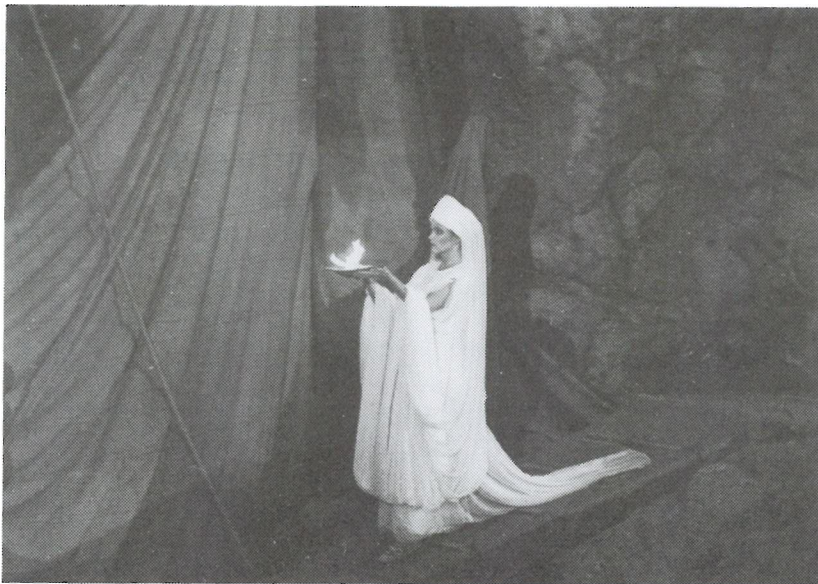
I det hele tatt: alle forsøk mislyktes totalt inntil det sceniske miraklet fant sted i steinbruddet i Fjæreheia, 143 år etter at skuespillet ble skrevet. Hvem skal ha æren for denne fantastiske suksessen? Kritikerne har vært rause inntil overstadighetens grense. Bentein Baardson og Aksel-Otto Bull får mer enn honnør for regien. Ferdinand Finnes kostymer og dekorasjoner har vakt en nærmest lallende begeistring og Arne Nordheims musikk har vel neppe noen gang blitt tatt i mot med en mer unison velvilje. Skuespillerne har fått sin vel fortjente hyllest. Og så blir vi stående igjen med et høyst eiendommelig fenomen, nemlig at all velvilje og ros relateres til noe utenom det man egentlig skriver om. Vi får et bestemt inntrykk av at det er stedet, selve granittbruddet som har inspirert til den eksplosjon av

skaperkraft som førte til den store suksess. Aner vi et muntert glimt i Il Maestros venstre øye? En erindring om han en gang skrev noe om å «slå ild av stene»?

Etter å ha lest anmeldelsene av oppførelsen i Fjæreheia, sitter jeg tilbake med et inntrykk av at Bjarne Berg i sin omtale i Grimstad Adressetiden de maktet å gi et helt nært og sikkert bilde av forestillingen. Med hans tillatelse gjengir vi anmeldelsen i sin helhet.

Catilina i Fjæreheia

En drøm i farger, lys og opptrinn
Av Bjarne Berg

(Foto: Karin Engh)

Opprørske romerske patrisiere, verdige vestalinner, gladiatorer og slaver fikk en egen drømmeaktig virkelighet i den nattlige dunkelhet mellom grannitskrentene, da Agder Teater tirsdag hadde premiere på *Catilina* i

Fjæreheia. Når man ville skape attraktivt teater av Henrik Ibsens famlende drama fra ungdomsårene i Grimstad, kunne det neppe fått en bedre ramme. Det forbløffende samspill mellom scenerommet av forrevet fjell og antikk historie, gevantenes fargeprakt og det spillende lysskjær på den røde granitten ga en slags «verfremdungseffekt», som dempet alle tilløp til melodrama og ga stykket en ny og fascinerende dimensjon. Og publikums engasjerte innlevelse fikk spontan utløsning i den øredøvende applaus til slutt.

Overføringen av Ibsens drama til en så spektakulær form som i steinbruddet i Fjæreheia gir ikke rom for de finere menneskelige nyanser. Til gjengjeld får den ytre handling og de konkrete uttrykk for stykkets idé en dominerende betydning.

Regissøren, Aksel-Otto Bull, har utnyttet denne situasjonen nesten maksimalt, rystet av seg alt ibsens teaterstøv og skapt en forestilling som intenst spiller på både tekst og terreng.

Det samme kan man kanskje si om Arne Nordheims musikk. I et moderne, ekspressivt tonespråk, som så å si sprang frem av selve steinen, antydte han den skjebnetunge spenningen i tiden like før den romerske republikks undergang.

Ferdinand Finnes kostymer ga forestillingen et storslått uttrykk. Han hadde klokkelig frigjort seg fra romernes koloristiske konvensjoner og i stedet latt draktene gi et fargemettet bilde av stykkets spenninger og dramatik.

(Foto: Karin Engh)

Opprøreren Catilina skal ha spilt en nokså tvilsom rolle i tidens politiske intriger, selv om man ikke bør feste lit til Sallusts fordømmende fremstilling, som Ibsen antagelig leste i sitt latinpensum. Den unge dikteren i apoteket i Østregate dannet sin egen Catilina-skikkelse etter behov. Han fikk liv i det dobbelte spenningsfelt mellom lys og mørke, higen og handlekraft og gjorde dermed opptakten til senere så viktige motiver i Ibsens verker. Det skjematisk persongalleriet og de oppstyltede replikkene røper ellers lite om den vordende mester.

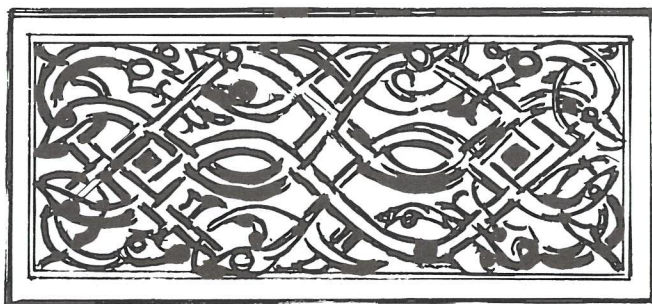
Men nattestemningen i det trolske steinbruddet og fremragende skuespillkunst virket forsonende på det meste. Ola B. Johannessens Catilina var fast og nyanserik og ga forestillingen en solid indre bærekraft. Og de to kvinnene som slet ham mellom seg og symboliserte de mørke og lyse kreftene i hans sinn, tolket sine roller med fascinerende følsomhet. Marit Østbye var sterk og diabolisk som Furia, mens Birgitte Viktoria Svendsen mykt og vart fremstilte Solveig-skikkelsen Aurelia - kanskje litt for uanselig til å begynne med. Imponerende prestasjoner var det ellers av Even Stormoen og Berte Synnøve Taraldsen. En ekstra blomst fortjener så de mange statistene som uten feiltrinn beveget seg i de kompliserte scenene.

Dermed har Agder Teaters kunstneriske leder Bentein Baardson igjen presentert en virkelig teaterattraksjon. Publikum vil huske Catilina-forestillingen som en enestående opplevelse, en nesten mystisk drøm av farger, viftende faner, spennende menneskeskikkelser og trolsk natur.

Slangemotiv fra Ungarn, havnefogd Bies vedskjul og hellensk estetikk

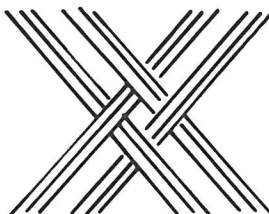
Av Reidar Marmøy

Da jeg samlet stoff til en bok om fornimmere i Grimstad-distriktet, kom jeg over et bilde av en vakker bronsespenne. Smykket har et prektig slangemotiv, det er fire slanger som bukter seg i hverandre slik at hver slange til slutt biter over en hale, ikke sin egen. I forenklet form tar det seg slik ut:

R.M.

Håndverksmessig sett er spennen et avansert arbeid. Hver slangekropp er splittet og markert med tre tynne streker. Halvdelene er flettet i et over/under-mønster som er nokså komplisert:

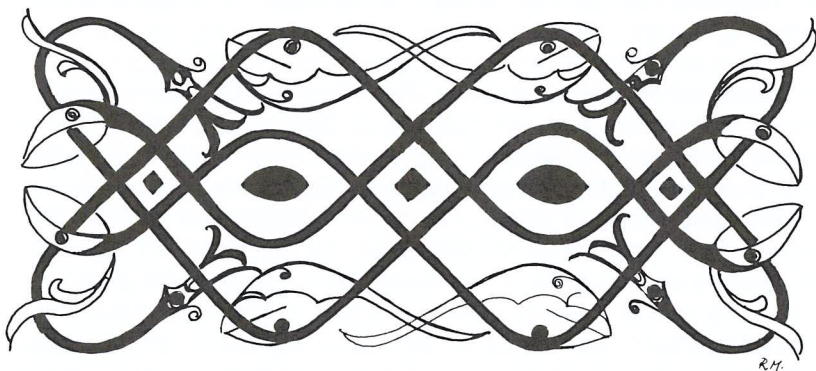

Når dette arbeidet er utført på en flate som måler ca. 4×9 cm, kan enhver forstå at bronsesmeden har stått ut læretiden og vel så det. Av fag-

folk har jeg fått vite at mønsteret, muligens også selve smykket, stammer fra sørligere breddegrader, kanskje fra Ungarn. Draktsmykket er et typisk eksempel på det fagfolk betegner som Stil II fra merovingertiden, dvs. tidsrommet fra omkr. 570 - 800 e. Kr.

Smykket er selvsagt interessant i seg selv, men egentlig burde jeg ha forlatt det ganske raskt siden det ikke er funnet i vårt distrikt, men i Arnestad i Gloppen. Så enkelt var det likevel ikke fordi det var et bestemt erindringsbilde som til stadighet dukket opp, ja hver eneste gang jeg kastet et blikk på bildet. Det virket aldeles meningsløst. Vel er det nok slik at jeg tenker på havnefogd Bie, på hans lysthus og hage så å si hver gang jeg passerer de bygningene som nå står der, men akkurat vedskjulet har vært glemt siden jeg var gutt og var med på å sikre havnefogden vinterforsyningen av ved. Det hjalp ikke å fortelle meg selv at den slags sprelske assosiasjoner var det bare Odd Eidem som virkelig kunne hankses med. Vedskjulet dukket stadig opp, og jeg fant ut at dersom jeg skulle komme til bunns i dette, måtte jeg studere smykkemønsteret noe nærmere. Jeg tegnet det opp, atskillig forstørret og forenklet i linjeføringen, men med detaljene på plass. Da ble det seende slik ut:

Da jeg studerte denne tegningen, kom det synsbildet fram som hadde ligget i underbevisstheten i så mange år. I havnefogd Bies vedskjul så jeg en gang en matte som jeg syntes var svært pen, selv om den var gammel og slitt. Da jeg fortalte det til min far, sa han at akkurat denne matten var flettet på en måte han sjelden hadde sett. Han hadde nok sett matten før, men han hadde aldri sett noen knytte den. Så viste han meg hva som var spesielt ved den. Det normale flettemønsteret når det gjelder slike matter, er at buktene går helt ut til kanten. På denne matten

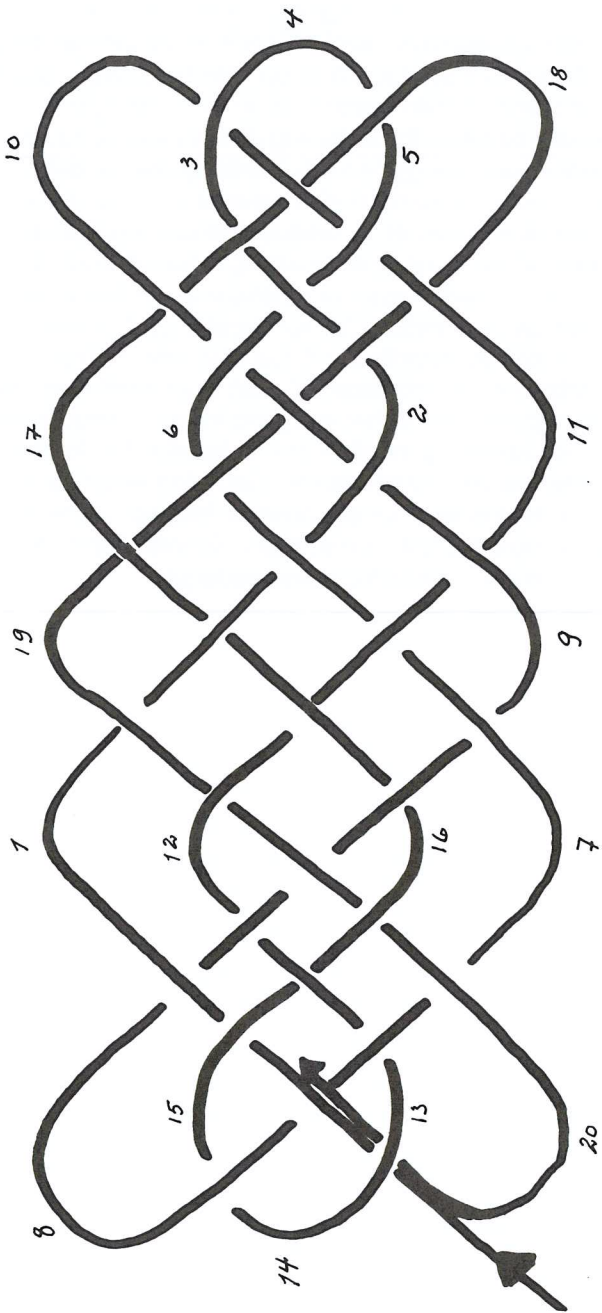
var det fire bukter som bare dekket den midtre tredjedelen av flaten eller kanskje vel så det.

Enhver kan jo lett konstatere at det er en enkel sak å legge slangemønsteret i et over/under fletting. Men vi må bruke fire parter, og det blir ingen matte av det. Så prøvde jeg å forestille meg hvordan det ville ta seg ut dersom vi forlenger hver av halene i det samme flettemønsteret som vi ser på smykket. Da ble det plutselig system i det hele, og flettemønsteret kunne tegnes ut. Dermed var matta fra havnefogd Bies vedskjul rekonstruert.

Siden det i Grimstad-distriktet er atskillig interesse for gammelt sjømannsarbeid og vilje til å holde ferdighetene ved like, gjengir vi hele mønsteret. Vi kan selvsagt begynne hvor som helst, jeg har begynt der jeg selv synes det er naturlig og plassert en del tall for å vise retningen.

Det er uenkelig spennende at det gamle mønsteret fra Søreuropa overlevde i gammelt tauverksarbeid på en norsk seilskute. For alt jeg vet, kan matten ha vært knyttet i mange andre sammenhenger, og jeg vet ikke noe som helst om hvor sjelden metoden er ut over det min far kunne fortelle. Som alle kan se som har drevet noe med tauverksarbeid, minner mønsteret noe om den såkalte karakkmatten, på engelsk Carrick Bend. Jeg har lett i de oppslagsverkene jeg selv har, og den finnes i et hvert fall ikke i de to største. Den danske skipsfører Jens Kusk Jensen har skrevet det imponerende verket «Haandbog i praktisk Sømandskab», den ble blant sjøfolk stort sett bare kalt for Sjømannens Bibel. Han har fletteanvisning for den sjeldne - og sjeldent vakre - indiske halvstikkmatte eller Kina-matte som den også kalles. Den andre store håndboken er «The Ashley Book of Knots». Der finner vi beskrivelse av over 3800 arbeider. Men ingen av de to bøkene har det mønsteret jeg lette etter. Det kan ikke skyldes at det er vanskelig, det må være andre grunner til at det er så sjelden. I Ashley's bok finnes selve metoden beskrevet, men i et plattingarbeid med fire parter. Det dreier seg om en av de mange såkalte Lanyard knots. Inntil noen kan gi bedre beskjed, kaller jeg derfor mitt eget eksemplar for Lanyard-matten.

Leserne må ha ytterligere litt tålmodighet med meg. Vi er nemlig ikke helt ferdig med draktsmykket fra Gloppen. Det finnes enkelte detaljer i ornamentikken som viser klar tilknytning til akantusornamentikken som ble utviklet i Hellas fra omkr. 500 f. Kr. I vår egen folkekunst foldet akantusen seg praktfullt ut fra begynnelsen av 1700-tallet. Dermed begynner kulturforbindelsene å tre klart fram. Og smykket har nok en hemmelighet som lar seg avsløre.

Ett eller annet ved selve dimensjonen virket svært kjent og «behagelig for øyet». Det mest kjente proporsjonsforhold er vel kanskje det gylne snitt. Et linjestykke som er delt i to slik at det minste forholder seg til det største som det største til hele linjestykket, er delt i det gylne snitt. En skapdør der bredde og høyde forholder seg til hverandre på samme måte sies også å være «laget i det gylne snitt». I virkeligheten er det en rekke slike forhold som man i det gamle Hellas arbeidet med. Ja, de fleste arbeider er tegnet slik at lengden er lik bredden ganger kvadratrotten av et helt tall. Lengden på vårt smykke er temmelig nøyaktig 9 cm. Bredden er så vidt over 4 cm. 9 dividert med kvadratrotten av av fem er lik 4, 025. Det såkalte roten av fem-rektangelet var svært mye benyttet av hellenske kunstnere. Vi kan sannsynligvis slå fast at vi ikke har med en tilfeldighet å gjøre. Trolig har vår bronsesmed vært godt kjent med de klassiske dimensjonsreglene. I så fall har vi å gjøre med en kulturforbindelse som er langt med utbredt og detaljrik enn vi kanskje har forestilt oss. Hele smykket ville ikke ha avstedkommet noen kommentar fra min side dersom det ikke hadde vært for det pussige fenomen at de nevnte kulturforbindelsene også har hatt sine utløpere i Grimstad og materialiserte seg i en gammel matte i havnefogd Bies vedskjul.

EN SOGNING SOM BLE GRIMSTAD-MANN

Av Mons Klingenberg Fuhr

Temaet for denne artikkelen - som for kåseriet den bygger på - er mannen som skapte og utviklet bedriften Grimstad Gartneri, Mons Klingenberg Fuhr.

Grunnleggeren av Grimstad Gartneri var min bestefar. Han ble født i Luster i Sogn i året 1873 og gikk bort i 1953, da jeg selv var 18 år gammel.

*Mons Klingenberg Fuhr
(Fra Grimstad Gartneri
1885 - 1935)*

Gartnerlærling ved Vardåsvollen gård .

Mons Fuhr kom til Grimstad som gartnerlærling ved landets første fylkeslandbruksskole. Den lå ved Vardåsvollen gård, der Grimstad Gartneri senere kom til å bli bygget opp.

Det er bare rimelig å stille spørsmål om hva det var som hadde brakt Mons Fuhr til den lille byen i den indre delen av Groosefjorden, og vi kan undres over hva han visste om stedet da han kom. Vi kan gjerne oppholde oss litt ved småbyen og dens historie og egenart. Sitt navn hadde den fått etter bekken Groa som senere ble kalt Groosebekken eller Vassbekken. Det siste navnet er forresten en forvanskning av Vardåsbekken som først ble kortet ned til Varsbekken og senere forvansket til Vassbekken. Men det opprinnelige navnet er Groa som betyr liv, vekst og grøde. Det var virkelig et livgivende vann som i sin tid rant i denne bekken. Etter bekken fikk så gården Grøm - Groheim - sitt navn og båtstøa til gården ble kalt Grømstad eller Grimstad.

Via de mange fortidsminner - røyser, hauger og bautaer - i distriktet kan vi følge utviklingen fra steinalderkulturen, gjennom den tidlige jordbrukskulturen og fram til en fastere bosetting i jernalderen. Vi finner de gamle bygdeborgene fra folkevandringstid og forstår at de forteller om en fastere samfunnsstrukturering som etter hvert vokste fram.

Det kan virke søkt å fortelle om byen Grimstad når min oppgave er å tegne et bilde av gartneren og bedriftseieren Mons Fuhr. Men hans historie viser klart noe som nok lever som en impuls i oss alle: Når utferdstrangen har hatt sin tid, vekkes en higen etter det faste, etter hjem og jord, etter arbeid og utviklingsmuligheter. Det var disse mulighetene Mons Fuhr fant i Grimstad. Her var dyp, god jord som lå lunt til. I Grimstad var det godt klima, vintrene var av og til milde, våren kom stort sett ganske tidlig. Den unge Mons Fuhr så mulighetene til å bygge opp noe mer enn et tradisjonelt jordbruk eller hagebruk. Hans forutsetninger for dette finner vi i den innsikt han hadde skaffet seg i helt unge år og i den utdannelsen han søkte i Grimstad.

Ungdomsår og læretid

Mons Klingenberg Fuhr vokste opp i Luster i Sogn. Hans far var amtsgartner i Sogn og Fjordane og hans bestefar og oldefar hadde vært kjente gartnere og fruktdyrkere. Betegnelsen Fuhr-epler går tilbake til dem. Det å vokse opp i et gartnermiljø var i seg selv en god utdanning. Men han lærte mer i de hjemlige omgivelser, ikke minst av bestefaren som han var oppkalt etter. Han hadde gått på underoffiserskole, en utdanning som ved siden av innsikt i militære spørsmål også inneholdt emner av mer allmenn karakter, for eksempel landmåling. Han underviste sin sønnesønn om handel og vandel og ble en god støttespiller for min far-

*Slektsgården Ottum ved Lusterfjorden
(Fra Hundre år i blomster og vin)*

far helt til den unge Mons reiste til Grimstad for å perfektionere seg som gartner. Men gartnerlærlingen hadde også hatt andre læremestre. Som handelslærling hos kjøpmann Døsen i Luster lærte han atskillig, og da han i et år var dreng hos lensmann Landmark, lærte han mer. Det dreide seg om både juridiske og økonomiske forhold. Han lærte om forskjellige former for langsiktige og kortsiktige lån, om konkurser og auksjoner. Lensmann Landmark ble en pålitelig venn for Mons Fuhr og trakk ham inn i sin omgangskrets. Han hadde jo et godt hode og ble ofte budsendt til kortkveld hos doktoren, lensmannen eller presten når de manglet en fjerdemann. Disse samværene kom utvilsomt til å bety atskillig for ham.

Handel lærte han også av en driftekar og hestehandler som han fulgte på en ferd over Sognefjellet ned Gudbrandsdalen og helt til Lillehammer. Det var en lang og besværlig reise, datidens forhold tatt i betraktning. Driftekaren kunne verken lese eller skrive. Men handle kunne han - og her var meget å hente for en lærevillig ungdom. Driftekaren gjorde et dypt inntrykk på Mons Fuhr. Han kjøpte og solgte dyr, han leide beiteområder for å fete dem opp og han hadde full oversikt over eiendommer og regnskap uten å ha skrevet et ord. Men kjennskapet til denne måte å drive handel på førte også til refleksjoner om at mer skolegang måtte til før han selv var klar til å gå inn i forretningslivet. Når denne driftekaren kunne klare seg så godt uten skolegang, hvilke muligheter åpnet seg ikke da for den som hadde skaffet seg mer kunnskap. Riktig nok hadde Mons Fuhr bak seg et kurs ved folkehøgskolen i Sogndal, men nå ville han lære mer. Det er grunnen til at han drog til Grimstad og ble elev ved Nedenes Amts hagebruksskole.

Møte med en sørnorsk småby

Hvordan var så Grimstad da Mons Fuhr kom til byen i 1893? Vi vil igjen ta et tilbakeblikk på det som hadde skjedd fra «alders tid», den tiden da makten i området var konsentrert omkring Bringsvær og Vik. I middelalderen fortsatte Bringsvær å spille en stor rolle som administrasjonssenter, mens handelsvirksomheten ble forskjøvet til havnene ut mot havet. Da den tid kom at skip fra Grimstad begynte å seile på verdenshavene, ble byen kjent. Stedet er avmerket på hollandske sjøkart tidlig på 1600-tallet. I 1791 ble Grimstad ladested, i 1816 kjøpstad. Vi kan følge utviklingen videre fra krigsårene 1807 - 1814 og gjennom en betydelig vekstperiode utover i hundreåret. Da Mons Fuhr kom hit i 1893 bygde byens velstand på inntektene fra sjøfart og skipsbygging. Det bodde 2800 mennesker her. Det var 484 skattebetalere og ca. 170 skip med i alt 1700 sjøfolk. Mellom 50 og 60 skipsverft skaffet arbeid til mange mennesker. Bare i

Hasseldalen var det omkring hundreårsskiftet ca. 300 mann i arbeid. Vi kjenner alle den betydning skipsfartsnæringene hadde for byen og hvilke positive ringvirkninger de førte til også for nabokommunene. Jordbruk og skogbruk hadde hatt gode tider, og tømmereksport spilte en stor rolle på den tiden Mons Fuhr kom hit for å gå på fylkets hagebruksskole. Men som vi alle vet, det var en storhetstid som var på hell. En ny storhetstid var i emning, også for dem som ville satse på hagebruk og videreforedling av jordbruksprodukter. Så vel rederstanden som den øvrige borgerstand hadde mottatt impulser fra Europa om hvordan hager og parker skulle anlegges. Et pengebaseret samfunn var under utvikling og bød på muligheter for dem som hadde initiativ og evner til å virkelig gjøre sine fremtidsdrømmer.

Nye muligheter

Hagebruksskolen lå lunt til, på solsiden av Vardåsen, eller som vi kanskje heller ville si: under Fløyheia. På toppflaten av heia kan vi ennå se spor etter vardebrenning, det vitner om tider da det hadde vært mye å forsvare i områdene innenfor. Selve skolen var en fortsettelse av som var etablert på Lillenes på Søm i 1880-årene. Virksomheten der ble nedlagt i 1892 og skolen flyttet til Grimstad. Undervisningen ble ledet av den dyk-

*Lillenes ved Søm
(Fra Hundre år i blomster og vin)*

tige jordbruksmann og pedagog Th. Christensen fra Randers i Danmark, en mann med utdannelse og erfaring fra Sveits, Tyskland, Frankrike og England. Skolen ble nedlagt etter et par års drift på Vardåsvollen. Dette var beklagelig da den gav utdannelse på et høyt nivå på et område som ellers var skolefattig, nemlig gartnerneringen. Da var det at den tidligere elev Mons Fuhr så sin sjanse fordi han hadde innsett hvilke muligheter som lå i gartneridrift og frøhandel. Han overtok gartneriet 1. oktober 1895. Den gamle tingstua fra slutten av 1700-tallet fulgte med i kjøpet. Der hadde det vært elevinternat med plass for seks elever, samt en leilighet og lokaler for frøhandel. I den del av bygningen som tidligere hadde vært frøhandel, er jeg selv født - som min far før meg.

Utviklingen av Grimstad Gartneri

Mons Fuhr var opptatt av produksjon og salg av blomster, det gir seg neste selv. Men hans store kjærlighet var arbeidet med frøforedling. Da han overtok eiendommen i 1895 var ca. 90% av all frøhandel i Norge på utenlandske hender. I løpet av 25 år snudde min farfar på dette. Gjennom grundig arbeid, fremsynthet og evne til å velge dyktige medarbeidere skapte han landets største frøforretning. Han fikk i alt vesentlig denne næringen over på norske hender og ble for denne bedriften belønnet med Kongens fortjenstmedalje i gull.

Det var som nevnt frøet og blomstene som var hans store kjærlighet. På dette feltet utfoldet han det beste av sin store virketrang, nemlig å fremme norsk frøavl. Ordet norsk hadde for Mons Fuhr en helt konkret og forpliktende betydning. Derfor arbeidet han i sin ungdom og alltid senere for å fremme produksjon av norske varer og for å bygge opp en levedyktig norsk gartnernering. Det er ikke tilfeldig at det ved århundreskiftet kom et sterkt oppsving i interessen for å foredle frø av rotveksten nettopp her på Sørlandet. Mons Fuhr begynte på denne tiden en omfattende produksjon av kålrotfrø. Til å begynne med fulgte han det vanlige og aksepterte mønster, nemlig frøavl fra store røtter. Etter en tid kom han fram til fordelene ved mer moderne prinsipper og drev avl fra små røtter, noe som gav større mengder frø i forhold til arbeid og risiko. Han reiste på den tiden mye til andre land for å studere sitt fag og skrev atskillig om nye og moderne metoder for frøavl. Dette gjorde hans navn kjent utenfor en snever faglig krets. Mot slutten av første verdenskrig ble han av statsminister Gunnar Knudsen utstyrt med diplomatpass og sendt utenlands for å undersøke hva som fantes av frøsorter som det hadde vært vanskelig å skaffe til veie under krigen. Dette forteller en del om den posisjon og det ry han hadde skaffet seg innen norsk frøavl.

Bedriften og byen

Vi skal se nærmere på den betydning Mons Fuhr og Grimstad Gartneri fikk for byen og distriktet omkring.

I dag har Grimstad omkr. 16000 innbyggere. Mange av dem er innflyttere av 1. generasjon. Av disse er det nok mange som har undret seg over hva det var som var så spesielt ved Grimstad Gartneri. De har nok lagt merke til den store bygningen under Fløyheia, ja kan hende gått forbi på nært hold, sett forfallet og undret seg. Kanskje har de også sett de gjen-grodde rabarbraåkrene uten å vite at nettopp disse åkrene var grunn-laget for en etter hvert landskjent vinproduksjon ved bedriften. En avskallet murbygning oppunder Lilleheia bærer ikke preg av at det inntil for få år siden var 17 personer ansatt der i det som en gang var - og fremdeles burde ha vært - landets største frøforretning. Dette forfallet skjuler det livs-verk Mons Fuhr bygde opp og som gjorde hans navn kjent over hele landet. Det dreier seg om en bedrift som i 1930-årene omfattet landets største vinkjeller, landets største frøforretning, en mølle som i sin tid malte korn fra syv kirkesogn, eget sagbruk, egen kassefabrikk, eget trykkeri, en binderiavdeling, planteskole, mekanisk verksted og dessuten eget husdyrhold i den bygningen der Grimstad Vertshus nå har sin hotellavdeling.

Oversiktsbilde fra nordvest

I forgrunnen: Husdyrbruket

Midt på bildet: Frøenseri og mølle. Fire arbeiderboliger

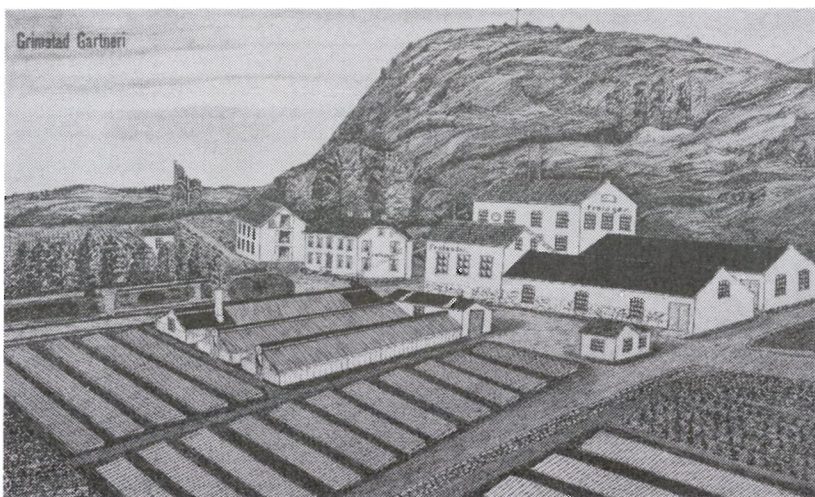
I bakgrunnen: Vinkjelleren, frøforretningen og den gamle hovedbygningen

(Fra Grimstad Gartneri 1885 - 1935)

I 1930-årene hadde Grimstad Gartneris frøavdeling et rikt utvalg av varer som stort sett ble levert til hele landet. Planteskolen leverte stauder for rabatter, fjellhager, tørrmur og kanter. Det ble solgt roser av alle slag, slyngplanter, hekkplanter, to-årige planter, rabarbrplanter og jordbærplanter. Samtidig drev frøavdelingen et omfattende konsulentarbeid og rådgivning om hvordan hager og parker best kunne opparbeides. Direkte fra drivhusene leverte gartneriet alle sesongens planter og snittblomster i godt utvalg. Det var vårlevering av krysantemum og hortensiaстикlinger «i utsøkte sorter» som det het, og for øvrig var det salg av tomat- og agurkplanter. Fra binderiavdelingen leverte man alle slags artikler til kransbinding og dekorasjon, farget eike- og bøkелøv, syppress, blomstertråd, fargede strå og evighetsblomster samt reinmose. Binderiavdelingen leverte også blomsterkurver av alle slag. En hovedsak var produksjon og salg av frø. Nøyaktig kontrollert frø av alle sorter ble solgt over hele landet. Dessuten var det et betydelig salg av blomsterknoller og løk, av gjødning, hageredskaper og røkemidler - det var datidens plantevern.

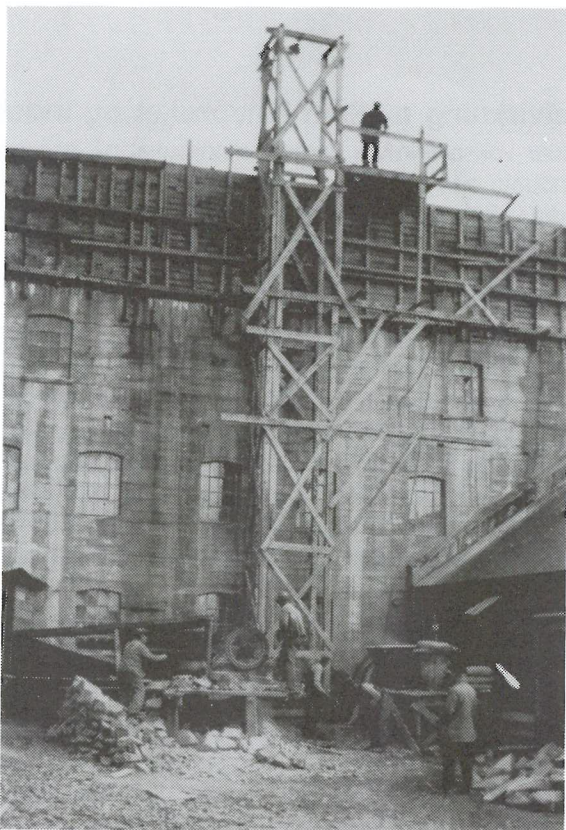
Vinproduksjon ved Grimstad Gartneri

Ved siden av all annen virksomhet grunnla Mons Fuhr en stor vinforretning. Produksjonen foregikk i en dengang praktfull bygning som ligger så fint til inne ved Fløyheia. Der var det plass til nærmere to millioner liter fruktvin, lagret på store eikefat.

Grimstad Gartneri, tegning fra 1919

Selv var Mons Fuhr ikke vinlegger. Det var hans hustru Juliane Marie som grunnla denne del av virksomheten da hun begynte å legge vin i kjelleren på den gamle hovedbygningen. De første forsøk på å fremstille fruktvin for salg skjedde ved århundreskiftet, og produksjonen skjøt raskt fart. Når også dette ble en suksess, skyldtes det ikke minst Mons Fuhrs evne til å velge dyktige medarbeidere og dessuten hans ufravikelige krav om nøyaktighet og orden i ethvert arbeid. Hans sønn, Sjur Fuhr, utdannet seg som vinlegger og studerte faget spesielt i Frankrike og Østerrike.

Vinkjelleren under oppførelse

Han overtok det interne ansvar for vinproduksjonen og i 1930-årene revolusjonerte han norsk vinlegging da han utviklet en frysemetode som gjorde norsk fruktvin konkurransedyktig med innført vin når det gjaldt alkoholgehalt. Fuhrs «hete fruktvin» kom på markedet og det førte til at

en del av fruktvinprodusentene mistet markedsandeler og ble utkonkurert. I følge opplysninger fra Sosialdepartementet var det i 1932 elleve bedrifter som fremstilte vin for salg gjennom Vinmonopolet, derav to i Grimstad og en i Kristiansand, nemlig Gimle Gård. Etter at Fuhrs hete fruktvin hadde erobret markedet, var det bare fire produsenter tilbake. Det samlede salg av norsk fruktvin gjennom Vinmonopolet var i 1931 og 1932 på 400 000 liter til sammen. I hele perioden 1930 - 1935 ble det solgt 1,2 millioner liter. Hoveddelen av dette kvantum kom fra Grimstad. Råvarene var frukt og bær som hovedsakelig ble levert av bøndene i distriktet.

Vekselvirkning mellom landbruket og industrien

Det er en klar vekselvirkning mellom landbruket på den ene siden og konserverindustri og gartnerivirksomhet på den annen. Den røde tråd i samspillet kan vi følge fra den første hagebrukskolen på Søm, Mons Fuhrs utvikling av frøavlingen, Statens Hagebruksskole på Dømmesmoen, utvikling av moderne samarbeidsmetoder ved kontraktdyrking. I forlengelsen av denne utviklingen finner vi Statens forsøksgård i Landvik. Vi ser hele veien en vektlegging av det å skaffe større kunnskap og dessuten betydningen av å samarbeide om rasjonell produksjon. Mons Fuhr forsømte aldri å fremheve at jordbrukets høye standard i distriktet var av stor betydning. Det var også selve jordsmonnet og de klimatiske forhold. Grimstaddistriktet har en forholdsvis høy gjennomsnittstemperatur i veksttiden mai - september, nemlig 13,8 grader C. Det er atskillig høyere enn hva som ellers er vanlig i Sør-Norge. Hele samspillet i denne næringen mellom landbruk og industri var til gjensidig glede. Det skapte noe og gav arbeid til mange.

Arbeidsplassen

Jeg har allerede nevnt at min bestefar la stor vekt på å skaffe seg dyktige medarbeidere. Uten det hadde det knapt vært mulig å bygge opp den virksomheten han drev. Jeg tror det er riktig å si at de ansatte ved Grimstad Gartneri ikke bare var dyktige, men også stolt av sitt arbeid. Det er like riktig å minne om at arbeidet ofte var hardt, og mang en gang ble arbeiderne sikkert utnyttet på en urimelig måte. Slik var det, dessverre. Likevel tror jeg gartneriet ble oppfattet som en god og trygg arbeidsplass. Mange i Grimstad har vært innom der og jeg tror jeg kan si med hånden på hjertet at de fleste fant seg vel til rette på sin arbeidsplass. Vi skal se noe nærmere på arbeidsvilkår og sosiale forhold med midten

*Vinlageret sett fra hovedbygningen
(Fra Grimstad Gartneri 1885 - 1935)*

av 1930-årene. Det var, som nevnt, harde tider og vanskelige forhold. Mons Fuhr hadde status som det vi i dag best kan betegne som industriherre med ca. 65 mennesker som fast ansatte og dertil et høyt antall sesongarbeidere. Vi vet alle at det var vanskelig å få noe å gjøre. Det ble sagt om Mons Fuhr at han var en streng, men ikke vanskelig sjef. Og han hadde ord på seg for å være rettferdig i alle forhold. Det forhindrer ikke at det den gang var et element av utrygghet ved å være arbeider og vite at familien var avhengig av inntekten. Selv om arbeidsmoralen var høy, var ikke veien til oppsigelse så lang. Det var konkurranse om arbeidsplassene i den industrien som fantes. På Grimstad Gartneri - slik jeg husker det fra min oppvekst - hadde mange arbeidere vært ansatt i 25 - 35 år, enkelte i opptil 50 år. Dette er nok det sterkeste vitnesbyrd om stabile og brukbare arbeidsforhold.

Samfunnsmessige engasjement

Mons Fuhr opprettet et legatfond for de ansatte - «folkene mine» - som han kalte dem. Fondet var i 1920 på 25 000 kroner. I 1925 gav han kr. 50 000 til opprettelsen av Statens hagebruksskole på Dømmesmoen. Staten bevilget kr. 25 000, fylket det samme. Samtidig opprettet Mons Fuhr et stipendfond på kr. 50 000 til fordel for elever som ønsket å videreføre studier av frøavl.

Mons Fuhr var også sterkt engasjert i samfunnsmessige forhold utenom bedriften. Han var en av stifterne av Selskapet for Grimstad Bys Vel og opprettet i 1925 et lite legat til fordel for selskapet. Det var på kr. 6500. Det var opprinnelig hans mening å gi en langt større sum, men lokale myndigheter overbeviste ham om at uten et stort økonomisk løft fra hans side ville opprettelsen av Statens hagebruksskole være i fare.

Livet ut gav Mons Fuhr gratis tomt til ansatte som ønsket å bygge eget hus. Hver av dem fikk et mål, hverken mer eller mindre. I de fleste tilfellene ble det skilt ut parseller av Fuhrs eiendom, men det hendte også at han kjøpte tomt annetsteds.

Mons Fuhr engasjerte seg tidlig i byens politiske liv. Patriarkalsk som han var i forhold til sin bedrift, var han konservativ i sitt politiske syn, i alle fall hva partitilhørighet angikk. Han ble like etter hundreårsskiftet valgt inn som representant for Borgerstyret, det senere Høyre. Hele tiden han var med i kommunestyret, satt han også som medlem av formannskapet, i flere perioder som ordfører. Noen av hans merkesaker var transport og kommunikasjon via båt, hurtigrute og jernbane. Han førte mange har-

de kamper både mot private og statlige selskaper og vant ofte fram til fordel for byen. Han var svært opptatt av skolevesenet, særlig av yrkesutdanningen. Dette siste har sjelden vært omtalt, men det er ikke tvil om at han mange ganger spilte en avgjørende rolle før viktige vedtak ble fattet.

Selv om Mons Fuhr var konservativ av partitilhørighet, var han på mange måter radikal i legning og arbeidsmåte. Det førte blant annet til at han aldri hadde problemer med å gå inn på et forslag fra andre partier enn hans eget. I det hele tatt arbeidet han ofte på tvers av partigrænser, og var aldri redd for å ta gode råd til følge. En kjent lokalpolitisk personlighet var skreddermester Andersson - «Skredderen». Han var en skarpskodd politiker og hadde en usedvanlig skarp tunge. Som alle eldre Grimstadfolk kjenner til, hadde han oppnavn på en rekke personer. Ikke på alle, de måtte som han sa «ha gjort seg fortjent til det». Han kalte min farfar for Blomster-Mons. Det var et utpreget «snildt» oppnavn og sier nok noe om skreddermesterens syn på Mons Fuhr.

Det hendte rett som det var at Mons Fuhr syntes det var leit når formannskapet avslo søknader om støtte fra foreninger som gjorde en verdifull innsats. Som regel gikk det ikke mange dager før det kom brev med en sjekk på det beløpet som foreningen hadde søkt om. Brevet inneholdt også en anmodning om å sørge for at giveren ble anonym. Nåvel, en småby er ikke det beste sted for anonymitet og sammenhengen mellom formannskapets avslag og den anonyme pengegave var nok klar for de fleste.

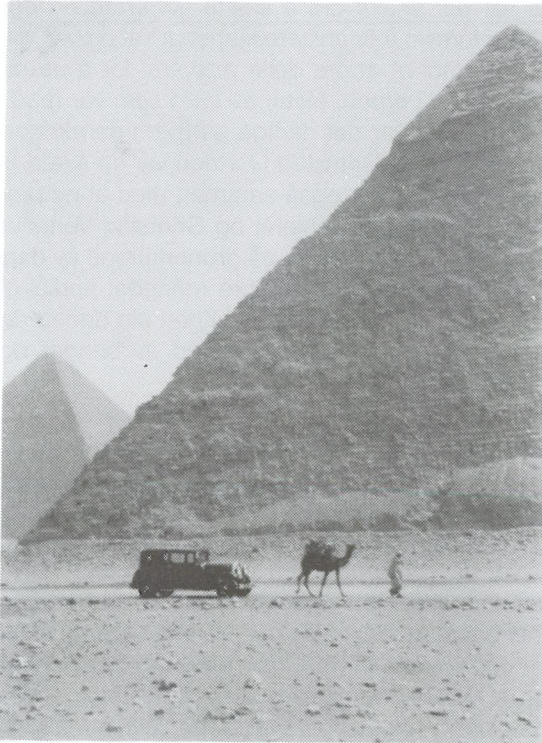
Mons Fuhr var engasjert i en lang rekke tiltak ved siden av det som hørte bedriftsledelsen og politikken til. Han var en glimrende skytter og var medlem av Norges Forsvarsforening. Han var medlem av over 25 forskjellige organisasjoner og det vil føre for langt å nevne dem alle. Samlet spenner organisasjonene over et virkefelt som dekker det meste av norsk samfunnsliv. Det dreier seg om store, landsomfattende sammenslutninger slik som Den norske Frimurerlosje, Landsforeningen for norsk arbeid, Landbrukets prissentral, Norges Industriforening og Norsk Skogsselskap. Men det var også lokale foreninger, f. eks. Grimstad seilforening, Historielaget i Sogn og Grimstad handelsstands forening. Det er saktens grunn til å spørre seg selv om hvordan i all verden han kunne få tid til alt, ikke minst når vi vet at han i flere perioder hadde styreverv i en god del av foreningene. Det har vel å gjøre med det enkle faktum at enkelte mennesker synes å få tid til alt, mens vi andre som påviselig har langt mer tid til rådighet, ofte får lite gjort.

På reisefot

Utenom det som er nevnt innledningsvis, brukte ikke Mons Fuhr nevneverdig tid til reiser før han hadde fullført et av de virkelig store løftene i sin karriere, nemlig bygging av den store vinkjelleren. Etter at hans hustru Juliane gikk bort i 1932, følte han vel også behov for å komme bort en gang i blant, fra savn og nære minner. Han likte godt å bile og hadde også en svært god bil, en stor Buick. Så ordnet han seg på en enkel og praktisk måte ved å skaffe plass til seg selv og bilen på en av Wilhelmsens båter, de var gjerne bygd med plass til 12 passasjerer. Slik gav han seg i vei til det vi i våre dager med en litt ubestemt betegnelse gjerne kaller «Syden». På en slik reise gikk han i land i Tunis, hovedstaden i Tunisia. Derfra kjørte han bil vestover langs kysten av Nord-Afrika, altså gjennom Algerie og inn i Marokko. Da han kom fram til Marrakech, tok han inn på et hotell. Der ble han oppsøkt av en tjener som bad han følge med. Mons Fuhr oppfattet at det dreide seg om en invitasjon og ble med til en praktfull villa som lå i en stor, vakker hage. Her ble han tatt imot av en kvinne fra Grimstad. Hun hadde giftet seg med en engelskmann som var offiser i den britiske hær. Ekteparet hadde slått seg ned i Marrakech da han ble pensjonert fra sin høye stilling i hæren.

En annen gang ble Mons Fuhr med skipet fram til Alexandria og gikk i land der. Han bilte rundt en del, beså pyramidene og andre severdigheter, men hadde egentlig tanke på å dra til Jerusalem. Han hadde tenkt seg å bile gjennom Sinai-ørkenen og hadde fått tak i noen kart. Nå var det et problem at han ikke behersket noe fremmedspråk, selv om han kanskje kunne gjøre seg rimelig forstått på engelsk. I sitt arbeid hadde han greid seg bra med norsk og sognamål, det kunne være verre å oppfatte finere nyanser i språkmylderet i Alexandria. Han hadde imidlertid forstått at de ikke hadde vært særlig velvillig stemt i resepsjonen da de lånte ham kart over ruten gjennom Sina-ørkenen. Han reflekterte ikke mer over det, men gav seg trøstig ivei. Det viste seg at veien gjennom ørkenen var ganske lumsk. Den bestod av et betongdekke av skrøpelig slag, armeringen var en slags hønsenetting og veistripa var ca. tre meter bred. Etter en halv dags kjøring kom han til et område der sanden var føket sammen til brede driver tvers over veien. Han kjørte ut og kom ikke opp igjen av den løse sanden. Så var det ikke annet å gjøre enn å innrette seg på å vente på hjelp. Han var i og for seg godt utstyrt, med tilstrekkelig proviant og en vannforsyning som var beregnet for 30 dager. Hjelpen kom, men først etter tre-fire dager. Da ble han tilfeldigvis funnet av en ørkenpatrolje med beltebil. De hjalp ham opp, men sørget for å snu bilen slik at han ikke kunne kjøre videre gjennom ørkenen. Det ble å kjøre til-

bake til Alexandria. Da han kom dit og traff noen han kunne snakke med, fikk han vite at den veien han hadde lagt ut på, egentlig var stengt og at den var det omtrent seks måneder i året.

Ved pyramidene

Et livsverk i forfall

Det var ingen hemmelighet i lokalsamfunnet at Mons Fuhr sympatiserte med i alle fall en del av de tanker og ideer som Nasjonal Samling bygde på. Likevel kom det nok som et sjokk på mange at han «gikk inn for nyordningen» som folk pleide å si. Det er sannsynligvis riktig å hevde at svært mange tok klart avstand fra hans synspunkter, men samtidig følte det som en slags sikkerhet at han fortsatte som ordfører, innsatt av Quislings regime. Byen var i alle fall sikret en viss orden og kontinuitet så langt det var mulig. Dessuten ble det snart kjent at Mons Fuhr ikke oppnevnte noen til offentlig verv bare fordi vedkommende var medlem av NS. Det

hendte at han fikk ordre om det, men når han stod fritt, vurderte han kvalifikasjoner som tidligere.

Jeg tror ingen før krigen trakk i tvil min farfars forsvarsvilje. Mot slutten av 1930-årene var det snakk om å skaffe Grimstad en egen luftvernkanon. Mons Fuhr foreslo å finansiere kjøpet privat og var villig til å betale halve kostnaden mot at andre delte ansvaret for å utrede resten av pengene. Det gikk ikke i orden. Noen av dem som var med å diskutere dette, tjente gode - eller var det dårlige penger i den krigen som kom. Det gjorde også min farfar. Grimstad Gartneri var en svært lønnsom bedrift under krigen. Det henger også sammen med at ny produksjon ble satt i gang. Der hvor aktivitetssenteret og Grimstad Vertshus nå holder til, bygde Mons Fuhr Eddikfabrikken på grunnmurene av den gamle møbelfabrikken. Her ble det produsert store mengder surkål og dessuten sennep, kunsthonning og syltetøy. Etter krigen ble denne delen av virksomheten solgt til et andelslag som bestod av bønder og grønnsakdyrkere fra distriktet.

Det er ingen som helst tvil om at krigstiden var en ulykkelig tid også for Mons Fuhr personlig. Han hadde trodd på en del nasjonale tanker og ideer og fikk etterhvert se hitlerismen utfolde seg i Europa. For ham som for mange andre gjaldt det nok at da de gjennomskuet den politikk de hadde støttet, var det for sent å snu. Hans sønn Sjur Fuhr var nok på mange vis i samme situasjon. Han var et aktivt og fremtredende medlem av Nasjonal Samling, betydelig mindre aktiv etter hvert som han fikk innblikk i sider ved nazismen som han følte seg totalt fremmed for. Det førte til at han i 1944 skrev et så skarpt protestbrev til rikskommisær Terboven at han kom i søkelyset fra Gestapo. Det er nå kjent at han var nær ved å bli arrestert og plassert i tysk fangenskap, men det ble forhindret. I ettertid kan man saktens spørre seg selv om ikke mangt og mye hadde vært annerledes om arrestasjonen hadde gått sin gang.

Etter krigen ble Mons Fuhr stilt for retten og dømt for sitt forhold under krigen. Han ble idømt en bot på en million kroner. Dessuten ble hans bedrift satt under offentlig administrasjon for et tidsrom av fem år. Penge-summen var større enn vi nå har lett for å forestille oss. I 1945 svarte en million kroner til ca. 300 årsverk etter gjennomsnittslønningene ved Grimstad Gartneri. Selvsagt var summen fastsatt ut fra en vurdering også av betalingsevnen og inntektene under krigen. De hadde vært høye, og Mons Fuhr betalte hele summen kontant. Det kunne han bære, både økonomisk og psykisk. Det at hans livsverk ble satt under forvaltning var mye tyngre å bære, særlig da det etter hvert ble klart at det på mange

måter ikke var snakk om skjøtsel, men om vanskjøtsel. De fem årene ble lange, og de ble avgjørende for bedriftens fremtid. Da min far - Sjur Fuhr - overtok ledelsen etter de fem år under offentlig forvaltning, var det ikke mulig å holde bedriften sammen. Det var dessuten ingen kapital til å møte behovet for investeringer på så å si alle områder.

Det har for meg, hans eldste sønnsønn, ofte vært et åpent spørsmål de senere år om ikke samfunnet hadde vært langt bedre tjent med å dømme min farfar til det som idag er så aktuelt, nemlig samfunnstjeneste. I praksis kunne det ha betydd at Mons Fuhr ville ha drevet sin bedrift slik at overskuddet for årene 1945 til 1950 hadde tilfalt samfunnet. Etterkrigstiden var en vanskelig periode, det gjaldt igjen å forstå sin samtid og tenke fremtidens nye tanker. Det er ikke gitt at andre var så vel skikket til å gjøre dette som Mons Fuhr selv ville ha vært.

Da min farfar døde i 1953, var han en nedbrutt mann. Han hadde vunnet så mye i sitt liv, og så tapt det hele. Men det er vel ikke tvil om at også samfunnet tapte ved at en hjørnestensbedrift mistet muligheter til fornyelse og omforming i takt med etterkrigstidens krav.

Før det siste ord er sagt, vil jeg gjerne rette en takk til alle dem, noen gjennom et helt liv, som var med på å bygge opp Grimstad Gartneri til den bedrift det engang var.

ÅRSBERETNING

FOR PERIODEN 28.04.92 - 26.04.93

Styret i Byselskapet har i perioden bestått av følgende medlemmer:

Formann:	Else Dalen
Nestformann:	Ketil Aslaksen
Styremedlemmer:	Arne Egeberg, Gunnar T. Olsen og Berit Bugge
Varamedlemmer:	Anne Gurine Hegnar, Bodil Austenå Johansen og Per Jarle Nørholmen

Berit Bugge har fungert som sekretær.

Rolf S. Jacobsen er formann i Skjærgårdskomiteén.

Antall medlemmer pr. 01.04.93 er: 634,
herav livsvarige medlemmer: 100.

I perioden har det vært holdt 10 styremøter. Styret har behandlet 38 nye saker i tillegg til avsluttende arbeider rundt saker fra 1990 og -91 samt en del mindre referatsaker. Videre har styret avgitt uttalelser om regulering på Brygga, senere kalt Sjøbodkvartalene, og om skilting for fartsbegrensning i skjærgården.

Styret var på skjærgårdsbefaring i august -92 for å se på arbeidene som var utført i løpet av sommeren, og var imponert over hvor mye som var utrettet og hvor fint det så ut. Det ville imidlertid bli spennende å se hvordan de nye installasjonene og badestrendene ville tåle vinteren.

Når det gjelder skjærgården, kan nevnes følgende nye «installasjoner» i løpet av året:

- Oppslagstavler er satt opp på Marivold, Store Hampholmen og på Ytre Maløya. Styret er ikke spesielt glad i slike, men har funnet det nødvendig å minne om regler for bruk av områdene. Det er også planlagt oppsatt en del informasjonstavler.
- Toalett for dagturister er satt opp på Marivold, på veien mot Gulodden, og skjærgårdsvakten tok renholdet sommeren -92.
- Grillsteder er plassert i vannsonen både på Marivold og på flere av holmene i håp om å unngå at det tennes opp bål overalt.

En styresamling ble avholdt i Kirkegt. 6 (tidligere Gudrun Olsens hus) rett etter forrige årsmøte for å gå gjennom eiendelene og se hva som var verdt å ta vare på. Det var enighet om at en del inventar skulle følge huset. En del bøker ble gitt til Berge gård eldrester. Øvrig inventar og løsøre som sto igjen etter at arvingene hadde ryddet, ble overlatt til Misjonskirken mot at de tømte hele huset, som senere ble rengjort av firma Eyolf Bakke. Huset har vært avertert til leie. Avtale var inngått, en del vedlikeholdsarbeider planlagt og kontrakt utfylt da leieboer trakk seg. Saken er under ny vurdering. Vi undersøker bl. a. i hvilken grad vi kan stille betingelser i forbindelse med eventuell overdragelse av eiendommen til andre, og venter på svar på en henvendelse til fylkets kulturadministrasjon.

Statutter for bygningsvernpris for Grimstad i samarbeid med Grimstad Adressetidende har nå funnet sin endelige form, og saken vil være klar i løpet av våren.

Den planlagte brosjyre for Byselskapets eiendommer er ferdig i skisseform, og vi regner med at den blir klar til turistsesongen i år.

Fra Miljøvernavdelingen hos Fylkesmannen har vi fått oversendt til uttalelse nye adferdsregler for skjærgården, med forslag om at de også skal gjelde for **våre** skjærgårdseiendommer.

Styret har gitt sin tilslutning til forslaget og er glad for at reglene også får gyldighet hos oss.

Etter henvendelse fra to saueiere i distriktet har styret sagt ja til utplassering av sauer på Ytre og Indre Maløya samt Herøya (ferietiden unntatt) og har gode erfaringer allerede.

Televerket sendte i mai måned -92 en henvendelse til Grimstad Bygningsråd om plassering av telefonkiosker til sommerbruk på forskjellige steder i kommunen. Vi fikk saken oversendt til uttalelse fordi også vår eiendom, Store Hampholmen, var foreslått. Styret sa nei til oppsetting av telefonkiosk på Store Hampholmen da man så på telefonkiosken som en uønsket installasjon i skjærgården.

Marivold Vel har fått tillatelse til å sette opp bom ved portstolpene på Ytre Marivold til bruk i vinterhalvåret fordi hytteeierne har vært sterkt plaget av innbrudd og tyverier.

Fevik 1. speidertropp har fått tillatelse til å benytte det lange jordet i Paradisbukta til en speiderleir i august 1994, med deltakere fra våre tre vennskapsbyer.

KNA rettet høsten -92 en henvendelse til styret om kjøp av de områdene som benyttes av KNA - Marivold Camping, eventuelt om å få satt ned den årlige leien for området, idet de hevdet at det var vanskelig å få driften til å gå i balanse og gi overskudd i fremtiden. Styret fant imidlertid ingen grunn til å endre betingelsene i den inngåtte leiekontrakt.

Når det gjelder veien til Marivold, har styret igjen henvendt seg til kommunen og foreslått at kommunen tar et initiativ overfor eiere og brukere og foreslår et felles tiltak i alles interesse. Styret har også henvendt seg til Benn Jørgensen da tungtrafikken til/fra hans båthavn sliter veldig på veien, men ingen av henvendelsene har ført til noe resultat.

Ved utlysning av Laura Rejersens hus for salg, mottok Byselskapets styre et forslag om å kjøpe huset til f. eks. museumsformål. Det var imidlertid et altfor dyrt prosjekt for selskapet. Vi sa oss villig til å være med i en interessegruppe, men planene var for løse og resulterte ikke i kjøp eller annen form for overtagelse.

Da Byselskapet ble anmodet om å avgi grunn til den nye veien som var planlagt bygget fra Industrihuset til Hasseldalen, mente vi i utgangspunktet at den ville bli for skjjemmende. Vi undersøkte mulighetene for et tunnelalternativ, men da det viste seg at dette ville bli for bratt og for dyrt, og med tanke hva veien ville bety for bebyggelsen på Biodden, gikk styret med på å avgi grunn på visse betingelser, bl. a. at adkomsten til vår badestrand i Kjellviga ble utbedret.

Veien ble åpnet 19. november 1992, og styret synes den er blitt bra. En skikkelig adkomst til Kjellviga gjenstår imidlertid, men vil komme i løpet av våren.

Paal Malde har fått anledning til å kjøpe en 171 m² stor parsell som grenset til hans eiendom i Binabgt. - en smal stripe mellom Batteriveien og eiendomsgrensen.

Styret har tegnet Byselskapet som medlem av Norsk Hagebruksmuseum som ble stiftet 22.11.92. Stiftelseskontingent var kr. 500,-, og årskontingent er kr. 200,-.

Etter henvendelse fra Kulturkontoret er Else Dalen av styret oppnevnt som Byselskapets kontaktperson til Økomuseum Skagerak.

Ved fornyet henvendelse fra Bygartneren har styret vedtatt å opprettholde et tidligere vedtak om å dekke materialkostnadene ved utbedring av smauet ved Matroshuset i Øvre Tverrstedet 1 A. Arbeidet er tidligere blitt utsatt, men vil nå bli utført, og Bygartneren disponerer nødvendig arbeidskraft.

Høsten 1992 ble medlemsskrift nr. 37, med Reidar Marmøy som redaktør, utgitt. Han arbeider nå med et jubileumsskrift til Byselskapets 75 års jubileum i 1997.

Marmøy har forøvrig ferdig manus til en bok om kystlandskapet som sannsynligvis vil komme ut til høsten.

Han vurderer videre mulighetene for å legge Byselskapets arkiv inn på data for å sikre dette for ettertiden.

Vi er takknemlig for det arbeidet Marmøy utfører for Byselskapet og også overfor Dalen Libris som forestår salget av våre bøker og hefter.

Før jul mottok styret en henvendelse fra Carsten S. Due som hadde vært i kontakt med Kulturkontoret i håp om å få noen til å ta ansvaret for å opprettholde tradisjonen med «å gå med stjerna». Wollebæk hadde studert på om Byselskapet var rette instans, mens styret mente det måtte høre inn under Kulturetaten. Dessverre ble det ingen stjernegutter julen 1992, så Byselskapets styre har nå sendt et brev til Kulturkontoret, med kopi til barneskolene, og foreslått at barneskolens 6. klasser tar ansvaret for å føre tradisjonen videre.

Tordis Birkeland har på vegne av sin mor forespurrt Byselskapet om interesse for kjøp av en del av Risholmen. Styret vedtok å undersøke saken med tanke på eventuelt kjøp av hele holmen og med tanke på pris. Holmen er delt i fem parseller med fem forskjellige eiere. Saken er under utredning.

En journalist i Agderposten tok i januar kontakt med formannen og gjorde oppmerksom på at Sandholmen var til salgs og at formannskapet skulle behandle konsesjonssøknaden 11. januar 1993. Byselskapets styre henvendte seg til formannskapet for å be om en utsettelse av behandlingen til vi hadde fått sett på mulighetene til å sikre holmen for almenheten. Etter befaring på holmen av formannen for Byselskapet og formannen for Skjærgårdskomitéen, sammen med Karin Guttormsen fra Miljøvernnav-

delingen og Ove Bach fra Park- og Friluftsnemnda, sendte Byselskapets styre, etter vedtak i styremøte 25.01.93, nye henstillinger til formannskapet om å medvirke til å sikre holmen for almenheten ved å arbeide for at holmen m/bygninger innløses ved hjelp av offentlige midler.

Formannskapet anbefalte ikke søknaden om konsesjon, og det gjorde heller ikke kommunestyret i sitt møte 15.03.93. Saken er med kommunens uttalelser sendt til Fylkeslandbruksnemnda for videre behandling, og vi avventer sakens avgjørelse der og den videre behandling i Direktoratet for naturforvaltning i Trondheim.

Sandholmen er en perle i vår skjærgård og i aller høyeste grad av interesse for friluftslivet slik vi kjenner det om sommeren på Sørlandet, og vi håper at vi - alene eller sammen med kommunen - med en henvendelse til Direktoratet kan påvirke avgjørelsen der.

Styret vil takke medlemmer og andre for godt samarbeid etter nok et aktivt arbeidsår.

STYRET

19.04.1993

ÅRSBERETNING

FRA SKJÆRGÅRDSKOMITEEN

FOR PERIODEN 28.04.92 TIL 26.04.93

Komiteéen har i nevnte periode bestått av: Alf Jensen, Bjørn Bergshaven, Kjell Lehland, Ove Bach og Rolf Jacobsen, med Lillian Egeberg, Torleif Seland, Rolf Larsen og Per Jarle Nørholmen som varamenn. Rolf Jacobsen ble gjenvalgt som leder på komitéens første møte i mai 1992.

Skjærgården har i løpet av året fått en fin ansiktsløftning. Arbeidet ifølge den tidligere inngåtte kontrakt med Kjell Gilje A/S, ble startet opp i juni 1992 og var stort sett ferdig til fellesferiens begynnelse. Resten av arbeidene ble fullført på høsten.

12 strender ble ryddet og påkjørt sand. Videre ble 7 ilandstigningsbrygger satt opp, og brygga på Teistholmen ble reparert. De fleste bryggene er satt opp i nærheten av av toalettene, og det har lettet ankomsten til disse. Med det arbeid som er utført, er skjærgården blitt mere barnevennlig, og et lenge etterlengtet sted for de mindre barna er nå et faktum. Arbeidene som er utført, er vi meget godt fornøyd med, og vi håper at sanden vil bli liggende til glede for alle.

I tillegg til ovennevnte er det i samarbeid med Skjærgårdsparken forsøksvis satt opp griller på de mest benyttede stedene. Dette ser ut til å virke tilfredsstillende, og en bør vel sette ut noen flere slik at vi slipper grillsteder utover holmene.

På Marivold, i nærheten av Paradisbukta, er det satt opp nytt toalett, og også her er det kommet en del faste grillsteder.

Grooseneset, Vardeheia og Binabben er alle i meget bra stand. På Binabben er det igjen blitt ryddet i krattskogen, og den nye veien til Haseldalen glir meget bra inn i terrenget. De fleste åpne stedene vil bli beplantet med busker, så om noen år vil det hele virke meget fint. På Vardeheia holder fremdeles Normann Trondal på med rydding og vedlikehold på frivillig basis, noe vi er meget takknemlige for. Av grunneieren til en naboeiendom har vi fått tillatelse til å kulle og rydde opp, så utsikten blir stadig finere. Grooseneset tar Seilforeningen seg av, og også her er det bra nå.

Eiendommene blir fortsatt mye benyttet, såvel i skjærgården som på land. Det virker imidlertid som folk er blitt mere hensynfulle, så slitasjen er noe mindre enn tidligere, - en utvikling som vi håper vil fortsette.

Vi vil til slutt takke alle som er med på å rydde og rake slik at våre utfartssteder kan vise seg fra sin beste side. Igjen en takk til Skjærgårdsparkens medarbeidere og til Skjærgårdsvakta for det gode samarbeid!

Grimstad, 19. april 1993
SKJÆRGÅRDSKOMITEEN

Den nye butikken med det store utvalg

Torskeholmen, Grimstad
Telefon 37 04 02 01

Alt i fisk og skalldyr!

Vi tilbyr tjenester innen:

- regnskap
- bedriftsrådgivning
- EDB

Merkantil Consulting AS

9 autoriserte regnskapsførere

Tlf.: 37 04 20 99

MARGARETA SALONG FRISØR OG SOLARIUM

TLF: 37 04 07 96 GRIMSTAD

VED

Kjøp - Salg - Utleie - Prisvurdering

Tomteutbygging o.l.

SØK FAGLIG HJELP

HOS

 Antaug J. Thorsen AS
STATSAUTORISERT EIENDOMSMEGLER

Henrik Ibsensgt. 12, Grimstad
Tlf.: 37 04 45 00 - 37 04 47 50

Den norske Bank

SKOLEGT. 2 - 4890 GRIMSTAD
TELEFON: 37 04 10 11 - TELEFAX: 37 04 37 32

Øystein Pettersen

MOTER FOR MODERNE MENN

UNGDOMSKLÆR - HERREKLÆR
Arendal - Grimstad

Auto Rep. A/s

BILVERKSTED - SERVICE

Biloppretting og lakkering

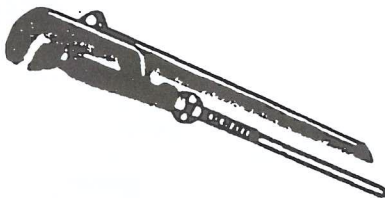
Telefon: 37 04 05 32

50000 kvm. næringspark
for handel og industri.

ALT I RØRLEGGERARBEID

**Nyanlegg
Modernisering
Reparasjoner**

NILSEN & CO. A.S

Innehavere: Finn S. Nilson · Kåre Rasmussen

RØRLEGGERFORRETNING

TELEFON: 37 04 13 83 - NYGT. 3, 4890 GRIMSTAD

**TLF.
37 04 42 14**

TRELAST OG BYGGEVARER

Vi utfører alle typer tegne- og byggeoppdrag

LANDVIK - 4890 GRIMSTAD

**IMPORTØR AV
ELEKTROTEKNISK UTSTYR**

FOR

- SKIP
- OFFSHORE
- INDUSTRI

DANYKO A.S
ELEKTROTEKNISKE KOMPONENTER

POSTBOKS 48 · 4891 GRIMSTAD
TELEX: 21 084 dany n TLF.: 37 04 02 88 - 37 04 14 26

MOEN MR REGNSKAPSKONTOR ANS
AUTORISERT REGNSKAPSFØRERSELSKAP

N · A · R · F
NORGES AUTORISERTE REGNSKAPSFØRERES FORENING
MEDLEM

LILLESANDSVEIEN 25 - POSTBOKS 306, 4891 GRIMSTAD - TLF.: 37 04 17 66 - FAX: 37 04 49 10

AGDER
FRØ OG MASKIN
A/S

Telefon: 37 04 38 44

BILSKADESENTERET
på LILLESANDSVEIEN

Vi har lang erfaring | 2 LAKK-CABINER
BILOPPRETTING
BILLAKKERING
BILUTLEIE - 7 biler | **lesonal** Autolakk

Distriktets største og mest moderne utstyrte

BILSKADESENTERET
B Thygesen's Billakkerings

Tlf. 37 04 17 44, mobil 94 58 00 22, privat 37 04 12 98
Lillesandsveien - 4890 Grimstad
Inneh. KÅRE ANKER THYGESEN

AGDER REGNSKAP

POSTBOKS 216
4891 GRIMSTAD

AANON G. HANSEN

OPTISK FORRETNING

INNEHAVER AUD ANDERSEN

OPTIKER NOF

GRIMSTAD

TELEFON 37 04 02 24

4890 Grimstad

Telefon 37 04 08 00

A

S

SAND MØLLE

GREFSTADS

JERNVAREHANDEL A·S

Grimstad

sam.berg

BAKERI ★ KONDITORI

Tlf.: 37 04 03 12

det beste i godt bakverk

Hotellet i Grimstad — for små og store selskaper

Vesterled 23 — Tlf.: 37 04 10 22 — 4890 Grimstad

Grimstad Vulk A/s

Telefon: * 37 04 00 22 — 37 04 07 31

MØBELHUSET

Herman Andersen A/s

Telefon: 37 04 11 40

BERGEMOEN - 4890 GRIMSTAD

G. Gundersen A/s.

Etablert 1865

Storgt. 26 — Tlf.: 37 04 11 00

STAS SØRLANDSTRE A.S

TRELAST OG BYGGEVARER

BERGEMOEN 4890 GRIMSTAD

TLF.: 37 04 29 22 - FAX: 37 04 48 80

Vi har åpent halve døgnet!

Hverdager kl. 7.00 - 19.00

Lørdag kl. 9.00 - 12.00

ADVOKATENE

Per Aasen og Asle Wennesland

MNA

— i kontorfellesskap —

Kontoradresse:

Storgt. 4
4890 Grimstad

Postadresse:

Postboks 148
4891 Grimstad

Telefon:

37 04 45 66

Vi har det utroligste!

Telefon: 37 04 20 07

Leif
SKALLEBERG

**I mere enn 50 år har vi hatt gode og
fornøyde kunder —**

og du kan fortsatt gjøre
en god forretning i
MØBLER og
MUSIKK-
instrumenter.

**AGDERMØBLER &
MUSIKK**

Nils Ivar Stad

— Ved Brygga —

Bergshaven a/s
BAKERI · KONDITORI

TLF.: 37 04 04 46

Joh. Gundersen

GULLSMEDFORRETNING
INNEH.: EVA GUNDERSEN
TLF.: 37 04 06 49 - STORGATEN 29

Innehaver: Aud-Doris Andreassen

Skolegt. 6 • Tlf. 37 04 37 17 - 37 04 16 47

K. G. PUNTERVOLD
MYKOLOGISKE PRODUKTER — VINLABORATORIUM
4890 GRIMSTAD — TLF.: 37 04 01 44

STATOIL SERVICE GRIMSTAD

V/ RAGNAR BERG

TELEFON: 37 04 06 68

Grimstad Adressetidende.

AVISEN FOR GRIMSTAD

Telefoner: Ekspedisjonen 37 04 05 00 — Redaksjonen 37 04 02 25

Dalen * Libris

Byselskapets hefter og bøker selges hos oss.

Storgt. 15 og Odden Butikksenter - Grimstad

DRAMSVIKA Tellef Moen

AUT. RØRLEGGERFORR.

Risdal, 4890 GRIMSTAD

GUNNAR S. LANGFELDT STATSAUTORISERT REVISOR

4890 GRIMSTAD

Advokatene

Halvard Duesund

MØTERETT FOR HØYESTERETT

M. N. A.

Tlf.: 37 04 07 85

og

Lars Ths. Rodvelt

M. N. A.

Tlf.: 37 04 19 23

Smith Petersensgt. 3

a.s nymo

MEK. VERKSTED

P.box 113 - 4891 Grimstad - Tlf.: 37 04 20 11

Skipsreparasjoner — Dokkinger
Spesialister på bygging av store
stålmoduler til offshoreindustrien

SELEKTIV MARKEDSFØRING A/S

T. PEDERSENS EFTF.

Alt i skotøy og herreklær
på brygga i Grimstad
Tlf.: 37 04 02 16

T.S HOLDING A.S

Postboks 1, 4891 Grimstad

Grimstad
Kulturhus

Et begrep på Sørlandet —

Bill. best. Tlf.: 37 04 40 00

kjökken

centeret

·KJEDEN

Løkkestreet 5, 4890 Grimstad • Telefon: 37 04 12 07

RIMI
KJØP BILLIG - LEV BEDRE.

Uglanndgruppen

Postboks 128 - 4891 Grimstad
Tlf.: 37 09 27 00 - Fax: 37 04 47 22
Telex: 21642 ugred n

**Skipsredere
og -operatører**

Bil - Bulk - Tank - Offshore

GRIMSTAD

GRIMSTAD KONSERVESFABRIK – NIC. THOMASSEN A/S

SPAREBANKEN SØR

DUES SPORTSREISER A/S

TELEFON 37 04 34 44 — 4891 GRIMSTAD

FLYSPESIALIST*en*

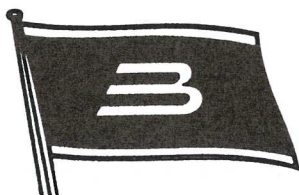
DUES REISEBYRÅ

**REKLAME- OG
FIRMATRYKKSAKER**

Fotosats og montasje

Grimstad Trykkeri

Vardegaten 17 - Telefon: 37 04 26 75

REDERIET

Bergshav_{AS}

ADRESSE: POSTBOKS 8
4891 GRIMSTAD
TELEFON: 37 04 42 22
TELEFAX: 37 04 46 22
TELEX: 21865 BEHAVN

GRIMSTAD BYS HISTORIE

Ibsenhuset og Grimstad bymuseum ønsker å få trykket opp igjen (faksimiletrykk) Grimstad Bys Historie, utgitt i 1927.

Boka tar for seg Grimstads utvikling fra den eldste tid frem til 1916.

Kopi av annonsen fra 1926:

Grimstad Bys Historie

vil, hvis et tilstrækkelig antal abonnenter tegner sig, utkomme i en nær fremtid. Boken gir en utførlig og fyl- dig fremstilling av Grimstad bys opkomst og utvikling fra den ældste tid til vore dage og vil bli av den største interesse for alle Grimstadvenner. Den vil utkomme i et stort bind paa 700 a 800 sider i stort format og med hvedet et par hundrede illustrationer. Prisen blir meget lav.

Da oplaget blir sterkt begrænset bør kjøpere *straks* sende sin bestilling paa et eller flere ekpl. til bok- komiteens formand, kæmner Knutson, Grimstad.

NB. Subskriptionsplan for verket «Grimstad Bys Hi- storie» medfølger nærværende medlemsskrift.

Udfyld bestillingsseddelen og indsend den uten ophold.

Boka har et omfattende personregister som gjør den glimrende som oppslagsverk. Den er på ca. 800 sider og har ca. 200 illustrasjoner. Den har også innlimt en kopi av Grimstads første kart, Rosings kart av 1783.

Prisen vil bli kr. 525,-. Ved kjøp av 10 bøker eller mer vil det bli gitt 10% rabatt.

Vi håper mange vil benytte anledningen til å skaffe seg boka.

Med vennlig hilsen
Ibsenhuset og Grimstad bymuseum
Tlf.: 37 04 46 53

Ibsen-holmen ved Grimstad. Tegnet av Th. Kittelsen, hentet fra billedbindet i jubileumsutgaven 1978 av Henrik Ibsens Samlede verker 7. bind

Selskapet for

Grimstad Bys Vel

Skjærgårdskomiteen

Vi er takknemlig for all hjelp til å holde de andre holmer og øyer rene og attraktive.

Vær varsom med alt som gror i skjærgården.

All jakt og eggsanking er forbudt på Byselskapets områder.

SELSKAPET FOR GRIMSTAD BYS VEL

Til Byselskapets venner og forbindelser

Vi ser det som en viktig oppgave for Byselskapet å utbre kjennskap til byen og omegnen i både nær og fjern fortid. Disse bøkene vil interessere alle som har tilknytning til distriktet:

Åsmund Bie Eriksen: **Grimstad - byen i mitt hjerte** er en unik kåserisamling om byens historie og innbyggere fra ca. 1920 og fremover. Forfatteren har en fremragende hukommelese, og hans lune stil og friske fortellerevne gir mange kostelige og koselige glimt fra en fortid som holder på å bli glemt. Boken er på 160 sider og koster kr. 139,-.

Reidar Marmøy: **Navn i Grimstad skjærgård** er som tittelen sier en forklaring på ca. 1100 lokalnavn fra skjærgården. Men boken er også en velskrevet og vel-dokumentert beretning om liv og levnet, historie og sjøfart på strekningen fra Sømskilen til Auesøy. At forfatteren samtidig dokumenterer en pussig oppdagelse om gamle tiders navnsetting av farlige skjær i innseilingene mot kysten gjør historiene bak navnene ekstra interessant. På 19 store kart finner man navnene plassert, -og så er det bare å studere og finne de kjente og kjære lokalitetene. Boken er fint illustrert med tegninger av Bengt Petter Hanssen. Den er på 128 sider og koster kr. 185,-.

Reidar Marmøy: **Fornminner i Grimstad kystlandskap**

Kystlandskapet ved Grimstad er usedvanlig rikt på synlige minner etter bosetting i førhistorisk tid. Forfatteren tar leserne med på utflukter til kjente og kjære steder og lar røyser, hauger, bautaer og steinsettinger fortelle om bosetting og livsvilkår gjennom skiftende tider. Illustrert med fotografier, kart og tegninger. 140 sider, kr. 200,-.

Vi selger fredmeles Johan Anton Wikander: **Gamle havner i Grimstad**, utgitt 1985, 2. opplag 1989. Pris kr. 149,-.

Bøkene er til salgs hos Dalen * Libris, boks 188, 4891 Grimstad.

Telefon: 37 04 05 25 - Telefax: 37 04 05 60.

Ved forsendelse vil porto og eksp. avgift legges til.

